चांदोबा

जुलै १९९६

विश्व समाचार

दक्षिण कोरियातील निवडणुका

१९ एप्रिल रोजी दक्षिण कोरियात पंधराव्या राष्ट्रीय विधानसभेच्या निवडणुका झाल्या. या निवडणुकीत तीन किम मध्ये स्पर्धा झाली. या विधान-सभेत एकूण २९९ जागा आहेत. 'न्यू कोरिया पार्टी' या शासन पक्षाने १३९ जागा जिंकल्या. अध्यक्ष किम यंग सॅम या पार्टीचे नेते आहेत. 'नॅशनल कॉंग्रेस फॉर न्यू पॉलिटिक्स' या प्रमुख विपक्षी-दलाचे नेते आहेत किम डे जंग. या पक्षाला ७९ जागा मिळाल्या. किम जांग यांच्या 'युनायटेड लिबरल डेमोक्रॅटिक पार्टी'ला फक्त ५० जागा मिळाल्या.

२९९ जागांपैकी ४६ जागा प्रमाणबद्ध प्रतिनिधित्व पद्धतीनुसार भरल्या गेल्या. १२१ जागा जिंकणाऱ्या शासन-पक्षाला प्रमाणबद्ध प्रतिनिधित्वानुसार १८ अतिरिक्त जागा मिळाल्या. या पक्षाला एकूण १३१ जागा मिळाल्या. १९९१ मधे झालेल्या निवडणुकीत या पक्षाला १४१ जागा मिळाल्या होत्या. या निवडणुकीत आपणास कमीत कमी १०० जागा मिळतील अशी नॅशनल कॉंग्रेसला आशा होती. परंतु प्रमाणबद्ध प्रतिनिधित्वानुसार प्राप्त झालेल्या १३ जागांसह या पक्षाला एकूण ७९ जागाच मिळाल्या.

अध्यक्ष किम यंग सॅम यांना १६ स्वतंत्र सदस्यांपैकी कमीत कमी ११ सदस्यांचे सहकार्य निश्चित मिळेल. म्हणून त्यांना पूर्ण मताधिक्य मिळेल व ते शासन करू शकतील. निवडणुकांपूर्वी दोन आठवडे त्यांना जिंकण्याची आशा कमीच होती. उत्तर कोरियाने दक्षिण कोरियावर आक्रमण केले. जगातील अनेक देशांनी याचे खंडन केले. हे आक्रमण शासन पक्षाला अनुकूल सिद्ध झाले. आपल्या अपेक्षेनुसार नॅशनल कॉंग्रेसला १०० जागा मिळाल्या असत्या तर शासन-पक्षावर संकटच आले असते. यामुळे घटनेत जे बदल करण्याची त्यांची इच्छा आहे, ते ते करू शकले नसते.

अध्यक्ष किम यांना या निवडणुकीत अपेक्षित विजय मिळाला नाही असे राजनैतिक पंडितांना वाटते. किम यांची स्थिति अधिकच नाजुक बनली. कोरियाच्या घटनेनुसार एकच व्यक्ति दुसऱ्यांदा अध्यक्ष बनू शकत नाही. म्हणून १९९६ च्या सार्वत्रिक निवडणुकीत किम यंग सॅम यांना अध्यक्षपदासाठी कोणी तरी अन्य उमेदवार उभा करावा लागेल. तरी पण १९९८ पर्यंत किम यंग सॅम हेच अध्यक्ष राहतील.

राष्ट्रीय विधान सभेच्या निवडणुका पूर्ण होण्यापूर्वी एक आठवडा, ता.१६ एप्रिल रोजी अमेरिकेचे अध्यक्ष श्री बिल क्लिंटन दक्षिण कोरियात आले. त्यांनी किम यंग सॅम यांच्याशी चेजू बेटाबाबत चर्चा केली. दोघांनी घोषणा केली की कोरिया मध्ये शांति स्थापित करण्यासाठी दक्षिण कोरिया, उत्तर कोरिया, चीन व अमेरिका यांनी आपापसात चर्चा करून काही मार्ग काढावा. कोरियाच्या जनतेला स्थिर व शाश्वत शांतीची अपेक्षा आहे. यासाठी दोन्ही कोरिया देश प्रयत्नशील आहेत.

पूर्वी कोरिया एकच देश होता. पुन्हा तो तसाच एक देश व्हावा असे जगातील देशांना वाटते.



प्रशंसा

स्वाती तांबे

वामन काही ही काम करीत नसे. आई-वडील, भाऊ नि त्यांच्या बायका त्याला 'आळशांचा राजा' म्हणत. गावातील ओळखीचे सर्व लोक म्हणत - वामन अगदी कुचकामी माणूस आहे. सगळे अगदी साफ त्याच्या तोंडावर बोलून दाखवीत, पण वामनला कुणाची पर्वा नव्हती. तो कसलीच काळजी करीत नसे. काही काम करणं त्याला मुळिच आवडत नसे. व्यापार-धंदा करायची तर गोष्टच वेगळी. वाचनाचा त्याला जरा ही नाद नव्हता. सकाळ पासून संध्याकाळ पर्यंत तो आळशीपणात आपला वेळ घालवी.

एक दिवशी त्याचा मामा सुकीर्ति त्याच्या घरी आला. घरातील सर्व लोकांनी मामाकडे वामन बद्दल तक्रार केली. त्याच्या आळशीपणा बद्दल सर्वांनी त्याची निंदा केली. सुकीर्तिने आपल्या भाच्याला काही समजावण्याचा प्रयत्न केला.

"मी अशी काय मोठी चूक केलीय बरं? घरातील लोकांच्या सांगण्यावरून आपण मला काही उपदेश करीत आहात?" वामनने विचारले.

"माणसाने निरुद्योगी असणं बरं नव्हे. काही तरी काम करावं आणि थोडी कमाई करावी. जर एवढं ही जमलं नाही, तर त्याचं जीवन व्यर्थ आहे. तुला एवढी साधी गोष्ट कशी कळत नाही रे?" मामाने प्रश्न केला.

वामन म्हणाला - "मी कशासाठी काही कमवायचं? पोटभर जेवण, अंगावर कपडे नि रहायला घर एवढ्यासाठीच तर कमाई करायची न? काही ही न करता सगळं मिळतंय, मग कशाला बरं चिंता करायची?"

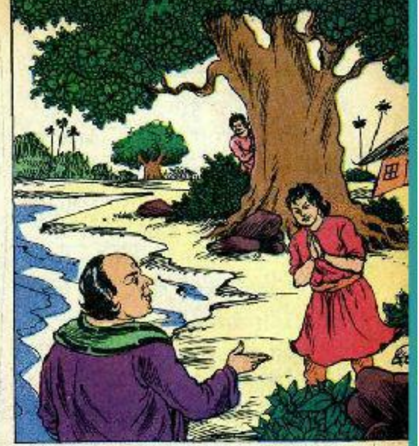
भाच्याच्या या उत्तरावर अमळ नाराज होत मामा म्हणाला - "अरे, आई-बाप जन्मभर का पुरणार आहेत? केव्हा ना केव्हा त्यांचा मृत्यु अटळ आहे. भाऊ नि त्यांच्या बायका किती दिवस तुला जेवू-खाऊ घालतील? त्यांनी नाकारलं म्हणजे मग काय करशील? मग उपाशी का बसशील? आज सगळं ठीक आहे, पण प्रसंग आला तर आपल्याला आपलं पोट भरता आलं पाहिजे."

"ठीक आहे, तुम्ही म्हणाताहात त्या प्रमाणे मी काम करून काही पैसा मिळवला, अन् माझी कमाई चोरांनी चोरली तर? म्हणून ज्ञानी लोक कधी ही उद्याची चिंता करीत नाहीत. मी पण एक चांगला ज्ञानी आहे!" वामनने आपला विचार बोलून दाखवला.

यावर आश्चर्य प्रकट करीत मामा सुकीर्ति म्हणाला - "जन्माला आल्यावर माणसाने काही तरी कर्म केले पाहिजे. जो काहीच काम करीत नाही, त्याचे जिणे व्यर्थ आहे. अशा जीवनाला काही अर्थच नाही."

"मामा, तुम्हाला काय म्हणायचंय हेच खरं म्हणजे माझ्या लक्षात येत नाही!" वामन म्हणाला.

सुकीर्ति वामनला समजावीत म्हणाला - "माणसाचा जन्म मोठ्या भाग्याने मिळतो. म्हणून तू असं काही काम कर, की ज्यामुळे लोक तुझा आदर करतील, तुला नित्य स्मरतील. तुझ्या आळशीपणाची निंदा करणार नाहीत. तुझ्या उद्योगशीलतेचे गोडवे गातील. तुझी प्रशंसा करतील. तेव्हाच तुझ्या जन्माचे सार्थक होईल."



"असं म्हणताय? आमचे आजोबा मेले, त्याला दहा वर्षे झाली. आम्ही सगळे जण त्यांना विसरलो. आमच्या पणजोबांचं तर नाव ही कुणाला ठाऊक नाही. इतरांची गोष्ट सोडून द्या, पण घरातल्या ही कोणाला त्यांची काही माहिती नाही. मामा, तुम्हाला तरी तुमचे आजोबा-पणजोबा यांच्या बाबत काही माहिती आहे का? तुम्ही कधी त्यांचे स्मरण करता? या जगात शरीरा प्रमाणेच काही ही शाश्वत नाही. अशाश्वत वस्तूंकरिता परिश्रम करणं व्यर्थ नाही का?" वामनने आपले विचार मामांपुढे मांडले.

भाच्याच्या बोलण्यावर दीर्घ निःश्वास सोडीत सुकीर्ति म्हणाला - "वादविवाद करण्यात तर तू मोठा चतुर आहेस. पण त्याचा काय फायदा? तुझ्या आयुष्यात

एकदा तरी कुणी तुझी प्रशंसा केली आहे का? केली असली, तरच तुझं जीवन सफल झालं असं म्हणता येईल.''

''मामा, तुम्ही 'सफल' शब्दाचा उपयोग करताहात, ती सफलता मी केव्हाच मिळवून बसलोय. या आमच्या गावात प्रल्हाद नावाचा एक मोठा माणूस आहे. तो केव्हा हीं भेटला की माझी तारीफ करतो.'' आपण काही विशेष गोष्ट सांगत आहोत अशा थाटात वामन म्हणाला.

''माझा यावर मुळिच विश्वास नाही!'' सुकीर्ति ठामपणे बोलला.

''तर मग आजच संध्याकाळी ओढ्यावर चला माझ्या बरोबर. डोळ्यांनी माणूस पहा अन् कानांनी त्याची वाणी ऐका.'' वामनने मामांना विनवले.

त्या दिवशी संध्याकाळी सुकीर्ति ओढ्यावर पोचला. वामन एका झाडाखाली बसून काही तरी गुणगुणत होता. एवढ्यात प्रह्लाद तेथे आला.

वामन उठून उभा राहिला आणि त्याने नम्रतापूर्वक प्रह्लादला नमस्कार केला. प्रह्लाद म्हणाला - ''बस.''

जरा गळा साफ करीत प्रह्लाद म्हणाला - ''तुझ्याहून मोठा माणूस निदान मला तरी कोणी दिसत नाही. तू महान् ज्ञानी आहेस. तुझ्यासारखं ज्ञान मिळवायला एकाद्या महान् योग्याला सुद्धा सहज दहा वर्षे लागतील. तू आमच्या सारख्या सामान्य माणसात राहतोस म्हणून लोकांना तुझं मूल्य समजत नाही. तू ज्ञानी लोकांच्या सान्निध्यात असतास तर त्यांनी तुझी पूजा केली असती. वेदांताचं अध्ययन करणं एक गोष्ट आहे आणि तो समजून त्याप्रमाणे आचरण करणं ही अगदी वेगळी गोष्ट! तू वेदांत आत्मसात् केला आहेस. वेदांत तुझ्यात भिनला आहे.''

''यात माझा खरोखर काही मोठेपणा नाही. आपले माझ्यावर प्रेम आहे, म्हणून आपण माझ्याबद्दल असे गौरवोद्गार काढीत आहात.'' वामन नम्रतापूर्वक म्हणाला.

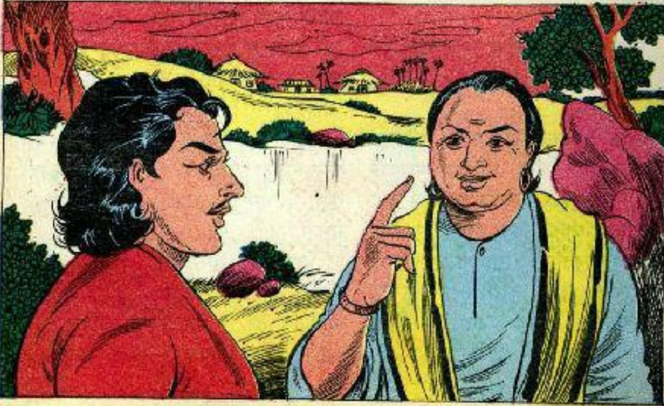
''मला सवड मिळाली तर तुझ्याशी वेदांतावर चर्चा करण्याची माझी फार इच्छा आहे. परमेश्वराची कृपा झाली तर लवकरच मला तशी संधी मिळेल!'' असं म्हणत प्रह्लाद तेथून निघून गेला. झाडामागे लपून सुकीर्ति हे बोलणे लक्षपूर्वक ऐकत होता. आता पुढे येऊन तो म्हणाला - ''तू तर फारच हुशार आहेस. आपली खूप प्रशंसा करून घेतलीस हं? याला कसं काय अडकवलंस तुझ्या जाळ्यात?''

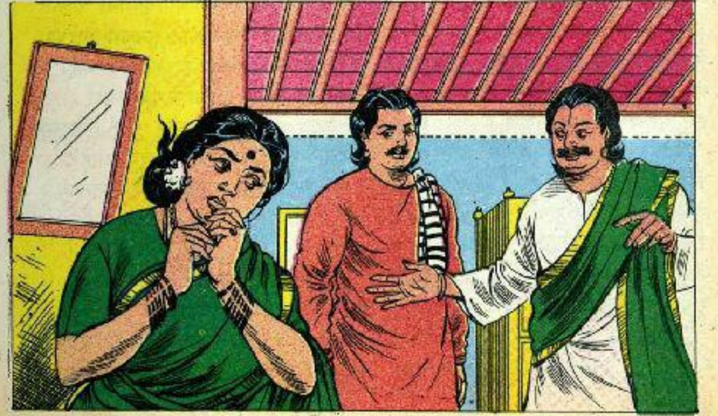
''ही तर देवाण-घेवाण आहे. मी त्याची तारीफ करतो नि तो माझी!'' वामनने प्रश्नाचे उत्तर दिले.

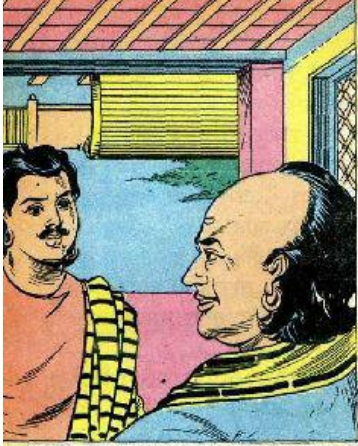
थट्टेच्या सुरात सुकीर्ति म्हणाला - ''तुझी प्रशंसा केली म्हणून तो मोठा झाला काय? तुझी प्रशंसा केली यावरूनच हे स्पष्ट होतंय की तो मोठा नाही!''

यावर अमळ नाराज होत वामन म्हणाला - ''माझी प्रशंसा केवळ प्रह्लादच करतो, पण त्याला गावातील सगळे लोक मानतात. त्याची प्रशंसा न करणारा माणूस गावात शोधून सापडायचा नाही! तुम्हाला शंका असेल तर गावातल्या कोणालाही विचारा.

भाच्याच्या बोलण्यावर सुकीर्तीचा विश्वास बसेना. त्याने गावातल्या एकेकाला विचारायला सुरुवात केली. एका व्यापाऱ्याने प्रह्लादच्या अर्थशास्त्राच्या ज्ञानाची खूप तारीफ केली. तर एका पंडिताने त्याच्या पांडित्याची प्रशंसा केली. एका चित्रकाराने त्याच्या







चित्रकलेतील निपुणतेबद्दल सांगितले, तर एका संगीतकाराने त्याच्या सुरेल संगीताची वाहवा केली. आता सुकीर्तीच्या लक्षात आले की प्रह्लाद एक असामान्य माणूस आहे आणि त्याला अनेक कलांची जाण आहे. पण आपल्या भाच्यात अशी काय विशेष गोष्ट आहे की ज्यावर प्रह्लादने खुश व्हावे हे काही सुकीर्तीच्या लक्षात येईना.

त्याने जेव्हा वामनच्या वडिलांच्या कानांवर सर्व गोष्टी घातल्या तेव्हा ते हसून म्हणाले - "दुसऱ्याची प्रशंसा करण्यात मोठ्यांचा मोठेपणा असतो. वामनची प्रशंसा करून त्यांचा मोठेपणा वाढला, पण त्यामुळे वामन थोडाच मोठा झाला?"

वामनची आई आपल्या भावाला म्हणाली - "प्रह्लादला वामन मध्ये काही विशेषता आढळली असेल. ती जाणण्याचा मी अनेकांकडून प्रयत्न केला. पण माझ्याकडे कुणी लक्षच द्यायला तयार नाही. तू प्रह्लादला जाऊन विचार बरं."

सुकीर्तीला हे रहस्य जाणण्याची तीव्र इच्छा झाली. दुसऱ्याच दिवशी तो प्रह्लादला भेटला. त्याची प्रशंसा करीत त्याने आपला परिचय करून दिला.

प्रसन्न होऊन प्रह्लाद म्हणाला - "मी आपल्याला काय मदत करू बरं? मला जमेल तेवढे आपणासाठी मी अवश्य करीन."

सुकीर्तीने लगेच वामनबाबत प्रश्न केला - "त्याच्यात आपल्याला काय विशेषता आढळली?"

आश्चर्य प्रकट करीत प्रह्लादने सांगितले - "मला तर वामनची काहीच माहिती नाही. प्रशंसा करण्याची मला सवय आहे."

"प्रशंसा करण्याची तुम्हाला सवय आहे काय? योग्यता नसताना कुणाची प्रशंसा करणं चुकीचं नाही का? तुमच्या सारख्या मोठ्या माणसाला हे शोभतं का?" आवेशात येऊन सुकीर्तीने विचारले.

हसत प्रह्लाद म्हणाला - "कुणाची प्रशंसा करण्यात काय बरं चूक आहे?"

"एकाद्या आळशाला ज्ञानी म्हटल्यामुळे तो बिघडणार नाही का?" सुकीर्तीने विचारले.

"नाही, मी ज्याची प्रशंसा करतो तो खरोखरीच ज्ञानी असेल तर नम्रतापूर्वक लज्जित होईल. तो ज्ञानी नसेल तर माझ्या प्रशंसेला पात्र होण्याचा प्रयत्न करील!" प्रह्लाद म्हणाला.

"महाराज, तरी पण प्रशंसा करताना आपण आपली बुद्धि गहाण टाकणं बरं नव्हे. नाहीतर माझ्या भाच्यासारखा माणूस चुकीच्या मार्गाला लागेल. ज्ञानी नसताना तो स्वतःला ज्ञानी समजू लागेल व आपल्या पायावर कुऱ्हाड मारून घेईल." सुकीर्तीने सल्ला दिला.

यावर प्रह्लाद म्हणाला - "जो खरा ज्ञानी असतो, तो स्वतःच आपल्याला जाणून घेतो. आपण ज्ञानी असल्याचे दुसऱ्यांकडून जाणून घेणे हा शुद्ध मूर्खपणा होय. माझ्या बोलण्याने मी कोणाला ज्ञानी बनवीत नाही, आणि कोणाचा मूर्खपणा नष्ट करू शकत नाही!"

"तरी पण कोणाची प्रशंसा करण्यापूर्वी तो त्या प्रशंसेला पात्र आहे किंवा नाही याचा विचार केला पाहिजे." सुकीर्ति जोरदार शब्दात म्हणाला.

"दुसऱ्यांच्या बद्दल काही जाणण्यात मी आपल्या वेळेचा दुरुपयोग कशासाठी करू? त्याच वेळात मी काही नव्या विषयांचं अध्ययन करू शकतो. आळशी लोकांसाठी मी आपला वेळ कशाला घालवू? अशी आळशी माणसं भेटली तर मी थोडी-फार त्यांची प्रशंसा करतो आणि आपल्या मार्गाने पुढे चालू लागतो." प्रह्लादने आपली विचार-प्रणाली स्पष्ट करून सांगितली.

सुकीर्तीच्या सर्व शंका दूर झाल्या.

घरी येऊन भाच्याला घडलेलं सर्व काही सांगितलं आणि म्हणाला - "प्रह्लादकडून मला बरंच काही शिकायला मिळालं. इथून पुढे मी तुझी प्रशंसा करीत राहीन. दुसरं काही एक बोलणार नाही. खरं म्हणजे तुझ्यासारखा महाज्ञानी जगात विरळाच!" इतकं बोलून मामा आपल्या गावी परत गेला.

आता वामनच्या चांगलं लक्षात आलं की आपण किती पाण्यात आहोत. त्याला आपलीच लाज वाटू लागली. हळू हळू त्याच्यात बदल घडून येऊ लागला. प्रह्लादने आपली प्रशंसा करावी यासाठी त्याने नंतर कधी ही प्रयत्न केला नाही.



खोटारडा

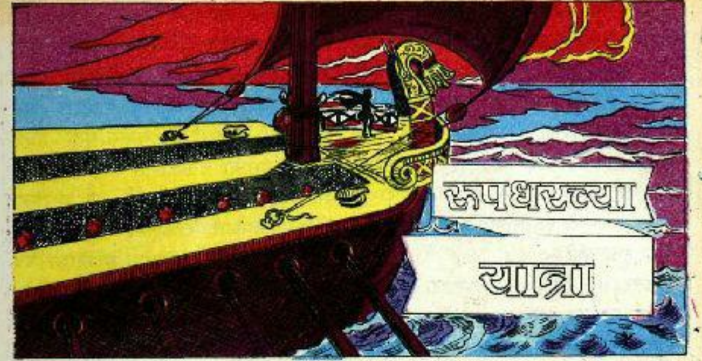
लिंपा नावाच्या गावात शंकर नावाचा एक तरुण रहात असे. खोटे बोलायचे अन् इतरांना त्यावर विश्वास ठेवायला लावायचा - अशी त्याची सवय होती. तसे तर सर्वजण त्याला 'खोटारडा' म्हणायचे, पण त्याच वेळी, तो मोठा हुशार असल्याचेही मनोमन मान्य करत. वरवर जरी ते त्याला शिव्या देत, तरी त्याच्या अकलेची तारीफ करत.

एकदा शंकर एका गल्लीतून जात असताना दुसऱ्या एका गावच्या ईश्वरने त्याला म्हटले, ''मी जरी तुमच्या गावचा नसलो, तरी तुझ्याबद्दल बरंच काही ऐकून आहे. तू खूप खोटं बोलतोस, अन् तरीही लोक त्यावर विश्वास ठेवतात, असंही ऐकलंय मी. आता माझ्याशीही काहीतरी खोटं बोलून माझा त्यावर विश्वास बसेल, असं करून दाखव पाहू!''

शंकरने ईश्वरकडे एकदा आपादमस्तक पाहून घेतले अन् तो म्हणाला, ''खोटं बोलून त्यावर विश्वास ठेवायला लावायची बात सोडून द्या हो! मला तर तुमच्याशी काही बोलायलाही वेळ नाहीय. तिकडे गावच्या तलावाचा बांध फुटलाय. सगळं पाणी शेतात वाहून चाललंय. तेंव्हा आत्ता हवे तेवढे मासे पकडून घरी घेऊन जाऊ शकशील पहा.'' असे म्हणत तो स्वतः तलावाकडे धावत सुटला.

'इतक्या सहजपणे मासे मिळत असतील, तर पकडून घरी न्यायला काय हरकत आहे?' असा विचार करून ईश्वरही तिकडेच पळत सुटला. तिथे पोचल्यावर त्याला असे दिसले की, तलाव तर काठोकाठ भरलेला आहे! आता त्याला कळून चुकले की शंकरने आपल्याला खोटे सांगितले अन् त्यावर विश्वास ठेवायलाही भाग पाडले! मनातल्या मनात त्याने शंकरचे कौतुकच केले!





११

(ट्रॉय युद्ध संपल्यावर रूपधर इथाकाला पोचण्यासाठी भुतावीळ झाला होतो. त्याला फार संकटे झेलावी लागली. या प्रयत्नात त्याचे सर्व साथीदारही मारले गेले. शेवटी तो एकटाच स्वदेशी पोचू शकला. पण अजून त्याचे कष्ट संपले नाहीत. त्याची इष्ट देवी बुद्धिमती हिने त्याला त्याच्याच हितासाठी वृद्ध बनवले अन् त्याचे रूप बदलून टाकले. या अवधीत इथाकामधे-)

ट्रॉय युद्ध संपले, अन् त्यातून जगले वाचलेले वीर हळुहळू आपापल्या गावांकडे परत आले. परन्तु बराच काळ लोटला तरी रूपधर व त्याचे साथीदार परत न आल्यामुळे अशी अफवा पसरली की रूपधर मृत्यु पावला आहे. आणि इथाकाच्या आसपासचे एकशे बारा राजपुत्र रूपधरच्या घरी येऊन राहिले. या सर्वांचीच अशी इच्छा होती की काहीही करून रूपधरची पत्नी पद्ममुखी हिच्याशी विवाह करून आपण राजा बनावे, प्रत्येकाच्या मनात हाच एक आशय होता.

धीरमती आताच कुठे तारुण्यात पदार्पण करत होता. तो लहान बालक असतानाच रूपधर युद्धावर गेलेला होता. त्यामुळे त्याला आपला पिता आठवत नव्हता. परन्तु त्याला भेटायला मात्र तो फार अुत्सुक होता. अन् त्यांच्या परतण्याची मोठ्या आशेने वाट पहात होता. रूपधरची काहीच खबर मिळत नाही असे पाहून त्याला फार

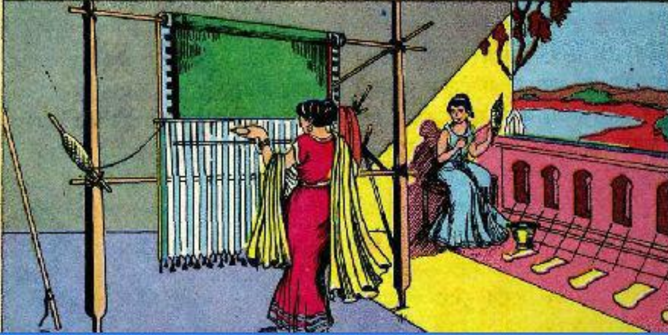
ग्रीक पौराणिक कथा

काळजी वाटू लागली. त्याला तर असेही वाटले की, 'आपला पिता मरून गेल्याची पक्की वार्ता कळली तरी बेहत्तर! आपली आई पुन्हा कोणाशी लग्न करून मोकळी तरी होऊ शकेल!' आपल्या घरात तळ देऊन राहिलेले अन् आपल्याच इस्टेटीवर मजा मारणारे हे लोक एकदाचे आपापल्या ठिकाणी परत जातील आणि आपली पिळवणूक थांबेल.

इतर सर्व राजपुत्र धीरमतीला असमर्थ समजून त्याच्याच घरात ठाण देऊन राहिले व रूपधरचे पशुधन एकएक करून मारून टाकून खात राहिले. दारू पिऊन ते सर्व खूप धुमाकूळ घालत. नशेत ओरडत की - पद्ममुखी माझीच बायको आहे. यातून आपली कशी सुटका करून घ्यावी; या साऱ्यांना घरातून कसे हाकलून काढावे, हे धीरमतीला समजेनासे झाले.

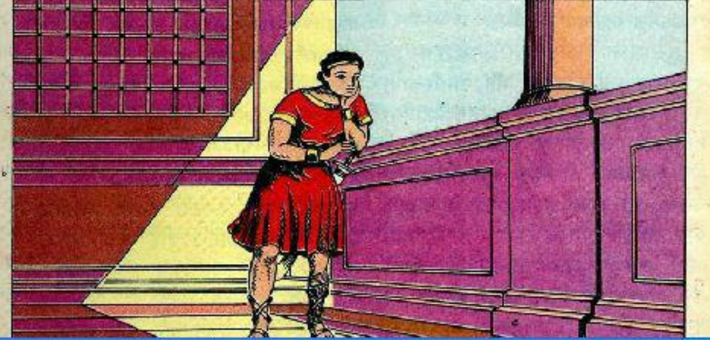
'आपला पती नक्की जिवन्त परत येणार' यावर पद्ममुखीचा दृढविश्वास होता. एका ज्योतिष्याला गाठून, 'आपला नवरा जिवन्त असून तो नक्की परत येणार' असे ज्योतिषही तिने माहीत करून घेतले होते. त्यामुळे दुसऱ्या लग्नाला ती स्पष्टपणे नकार देत राहिली. पण तिच्याशी लग्न करायला अुत्सुक असणारे राजकुमार मात्र 'तुझा नवरा नक्कीच मेलाय, आता माझ्याशी लग्न कर' असा तिच्यावर दबाव आणत राहिले. त्यांच्या त्रासातून वाचण्यासाठी तिने एक अुपाय योजला. ती त्यांना म्हणाली, ''माझ्या सासऱ्याचं प्रेत झाकण्यासाठी मी एक वस्त्र विणत आहे. ते पुरं झालं, की लगेच मी लग्न करीन.'' राजपुत्रांनी याला सम्मती दर्शवली आणि ते वस्त्र पुरे होण्याची वाट पहात राहिले.

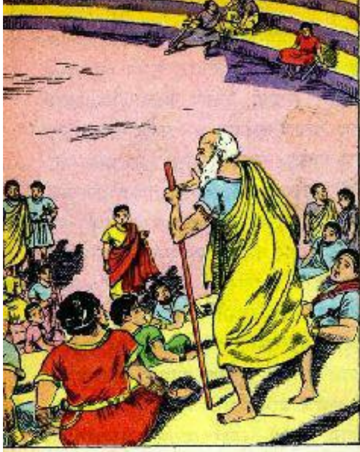
तेंव्हापासून पद्ममुखी दिवसभर विणकाम करून रात्री ते अुसवून टाकी. तीन वर्षे असेच चालत राहिले. शेवटी एकदा राजपुत्रांना 'आपण ठकवले जात आहोत' हे लक्षात आले व पुन्हा दबाव वाढू लागला. ते व्यंगबाणांनी तिला सतावू लागले.



स्वतःच्या डोळ्यांसमोर चालणारा हा अत्याचार धीरमतीला सहन होईना. खूप विचार करून त्याने एक निश्चय केला अन् पैयासला जाअून नवद्योतला व स्पार्टाला जाअून प्रतापला भेटून आपल्या पित्याची खबर विचारायचे ठरवले. युद्धक्षेत्रावरून सर्वात अगोदर प्रतापच परत आला होता. तेव्हा त्याला रूपधरबद्दल नक्कीच थोडीफार माहिती असेल, असे त्याला वाटले.

धीरमतीने विचार केला, ''आपल्या पित्याच्या मृत्यूच्या वार्तेला पाठिंबा मिळाला तर त्याचे सारे अन्त्य संस्कार करून आपणच आईचा विवाह करून द्यावा. पण आता या दुष्ट लोकांचे अत्याचार सहन करायचे नाहीत. माझ्या वयाचे किती कितीतरी तरुण चांगले बलवान अन् पराक्रमी आहेत, मीच एकटा काय तो असा दुबळ्यासारखा गप्प बसलो आहे. माझा पिता जिवन्त असल्याचं कळलं तर मात्र परत येअून या सर्वांचा संहार करीन; मग त्यात माझा जीव गेला तरी बेहत्तर!'' हा विचार पक्का झाल्यावर त्या दिवशी तो सर्व राजकुमारांना म्हणाला, ''तुम्ही सर्वजण माझ्या आईशी विवाह करायला अुत्सुक आहात, ठीक आहे. पण तुमचं वागणं मात्र मला मुळीच पसंत नाहीय. अुद्या तुम्हा सर्वांना झाडाखाली एकत्र आणून खुलमखुल्ला सांगणार आहे की, आता तुम्ही सर्वजण माझ्या घरातून चालते व्हा. आपापल्या घरी जाअून काय ती चैन करा. पण आता माझ्या घरात मी हा प्रकार





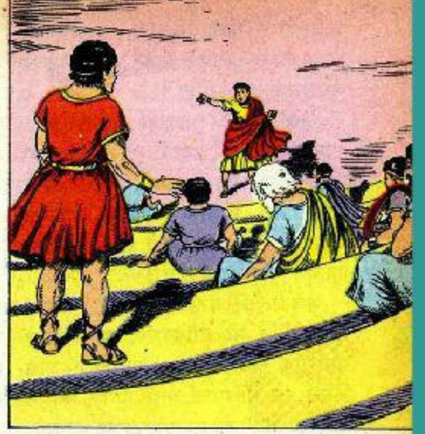
चालू देणार नाही. तरीही तुम्ही असेच वागत राहिलात तर तुम्हा सर्वांना मी यमसदनास पाठवीन!''

धीरमतीचं हे अचानक धैर्य पाहून सर्व राजकुमार आश्चर्यात पडले.

दुसऱ्याच दिवशी धीरमतीने दवंडीवाल्याला बोलावून सर्व नागरिकांना चबुतऱ्याजवळ येण्याबद्दल दवंडी पिटायला सांगितले. एका हातात बरची अन् बरोबर दोन कुत्रे घेऊन तो स्वतः शूर वीरासारखा चालत तेथे हजर झाला. त्याची दमदार चाल खरोखरच एका राजपुत्राला साजेशी होती. त्याच्या डोळ्यात आत्मविश्वासाचे तेज व चेहऱ्यावर निग्रह दिसत होता. तेथे जमलेल्यांपैकी वडीलधाऱ्या माणसांनी त्याला चबुतऱ्या-वरील स्थानावर बसवले. येथेच पूर्वी त्याचा पिता रूपधरही बसत असे. हे अग्रस्थान होते. सर्वजण बसल्यावर वृद्ध ऐगुप्त बोलू लागला. त्याच्या मुलांपैकी एक रूपधरचा साथीदार होता. फाललोचनच्या हातून मारल्या गेलेल्या ग्रीक वीरांपैकी तोही एक होता. दुसरा मुलगा पद्ममुखीशी विवाह करायला इच्छुक राजकुमारांपैकी एक होता. वृद्ध सर्वांना अुद्देशून म्हणाला ''मुलांनो, ही बैठक बोलावून धीरमतीनं चांगलंच केलं. कारण रूपधर गेल्यानन्तर इथाकामधे कधी बैठकच झाली नाही. त्यामुळे नागरिक कधी एकत्र आले नाहीत. आपण सर्व इथे का जमलो आहोत, हे जाणायची माझी इच्छा आहे.''

वृद्धाच्या या बोलण्यामुळे धीरमती अुत्साहित झाला. अुठून अुभा राहून तो म्हणाला, ''आजोबा, या सभेचा प्रबंधक मीच आहे. केवळ आपला त्रास कळवण्यासाठी तुम्हा सर्वांना मी इथं बोलवलंय. माझ्या घराला सध्या दोन संकटांनी ग्रासलंय. माझा सुप्रसिद्ध पिता मला पारखा झालाय. एके काळी तो तुमचा राजा होता. त्यांच्या परत न येण्यामुळेच मी मोठ्या अडचणीत सापडलोय. त्यांच्या अनुपस्थितीचा फायदा घेअून कित्येक राजकुमार आईशी विवाह करण्यासाठी आमच्या घरात तळ देअून बसले आहेत. आमचं घर पोखरत आहेत ते! लवकरच माझा सर्वनाश होणार असं वाटू लागलंय मला. इथे अुपस्थित असणारात काही तथाकथित राजकुमारांचे पिताही आहेत. माझ्या आजोबांकडे जाअून त्यांच्या मुलीला मागणी घालायचं धैर्य त्यांच्यात मुळीच नाहीय. त्यामुळेच आमच्या घरात राहून आमचेच पशु ते मारून खात असतात अन् दारू पिअून धुमाकूळ घालत असतात. मनाला येईल तसं करत असतात ते. माझा पिता नसल्यामुळे आमचं घर आमचं राहिलेलं नाहीय. माझ्या वडलांनी असा कोणता देशद्रोह केलाय, की ज्यामुळे आम्हाला अशी शिक्षा भोगावी लागत आहे, सांगा! अुलट त्यांनी देशासाठी ट्रोजन युद्धात भाग घेअून खूप पराक्रम गाजवलाय. ते खरोखरच युद्धात मारले गेले असतील, तरी त्यांच्याबद्दल सर्वांना अभिमान वाटायला हवा. पण जे काही घडत आहे, ते ऐकून आपणा सर्वांनाही शरम वाटत असेल असं वाटतंय मला.''

दुर्बुद्धी नावाचा एक माणूस ताबडतोब अुठून म्हणाला, ''धीरमती, तुझ्या आरोपांमधे काहीही तथ्य नाही. चूक तर तुझ्या आईचीच आहे. आमच्यावर आरोप करून काय अुपयोग? गेली तीन वर्ष ती सर्वांना फसवत आली आहे. तिनं आमच्या प्रत्येकाच्या मनात आशा अुत्पन्न केली. ती म्हणायची की, कापड विणून झालं की लग्न करीन. आम्हा सर्वांनाच तिनं या भ्रमात ठेवलं. चौथं वर्ष अुजाडलं तरी तिचं विणकाम सपलंच नाही. संपेलच कसं मुळी ते? कारण दिवसा विणलेलं, रात्री ती अुसवून टाकायची. तिच्याशी विवाह करायला इच्छुकांच्या वतीनं मी बोलतो



आहे. ऐक, तिला तू आपल्या घरातून बाहेर पाठव अन् तिला आवडणाराशी लग्न करायला सांग. तसं घडलं नाही, अन् पुन्हा ती तशीच सर्वांना फसवत राहिली, तर आम्ही मुळीच ते घर सोडून जाणार नाही. ही गोष्ट म्हणजे अगदी दगडावरची रेघ समज.''

''आपल्या आईला घरातून काढणं मला केवळ अशक्य आहे. शिवाय आपल्या पित्याकडून तिनं हुंडा म्हणून जे आणलं, ते परत करायच्या परिस्थितीत नाहीये ती.'' धीरमती म्हणाला.

आणखी एक वृद्ध अुभा राहून म्हणाला, ''रूपधर युद्धाला निघण्यापूर्वी मी भविष्य वर्तवलं होतं की, अनेक संकटं झेलत वीस वर्षांनी तो परत येईल. मी जे सांगितलं, ते सर्व खरं होत राहिलंय. तेंव्हा तो नक्कीच

परत येणार आहे. त्याच्या घरात जे जे ठिय्या देऊन राहिले आहेत त्यांचं नष्टचर्य ओढवलंच असं समजा."

"अे! ज्योतिष आपल्या मुलांना ऐकव. आम्हाला पद्ममुखी हवीच. तुझ्या धमक्यांना भीक नाही घालत आम्ही: रूपधर परत आला, तरी आम्हाला घराबाहेर काढायचं धाडस करू शकणार नाही तो." आणखी एकजण बडबडत राहिला.

शेवटी धीरमती म्हणाला, "मला सांगायचं ते मी सांगितलंय! कृपा करून मला एक नाव अन् वीस नावाडी मिळवून दिलेत, तर मी स्पार्टा अन् पैयासला जाऊन आपल्या पित्याची बातमी काढून आणतो. ते जिवन्त असल्याचं कळलं. तर आणखी एक वर्षभर मी हे हाल सहन करीन. त्यांच्या मृत्यूची खबर मिळाली, तर त्यांची अन्त्यक्रिया करून आईचं लग्न मी स्वतःच लावून देईन. माझ्या या बोलण्यावर सर्वांनी कृपा करून विश्वास ठेवावा."

भाषण संपवल्यावर घरी न जाता धीरमती तडक समुद्रकिनाऱ्यावर जाऊन बसला. तिथे त्याला सहन भेटला. तो रूपधरचा खास मित्र होता. धीरमतीला पाहून तो म्हणाला, "बेटा, तुला पाहून मला फार आनन्द झालाय. पित्यायोग्य पुत्र असल्याचं तू सिद्ध करून दाखवलंयस. इथाकात खूप नावा आहेत. तुझ्यासाठी सर्वात अुत्कृष्ट नौकेची सोय मी करून देईन. तू घरी जाऊन इतर आवश्यक सामान जुळवून घेऊन ये."

धीरमती ताबडतोब घरी गेला. त्याला पाहताच सर्व राजकुमार त्याची टिंगल करू लागले. ते म्हणू लागले, "बाप रे! हा तर आमचंच रक्त प्यायला अुठला की! आपण इतके दिवस याला नालायक समजत होतो.



पण हा तर छुपा रुस्तुम निघाला!"

दुसरा एकजण म्हणाला, "तो पैयास अन् स्पार्टाला का निघालाय माहीत आहे? तिथून सैन्य आणायला...!"

तिसरा म्हणाला, "एक दिवस हा आपल्या पेयात विष मिसळून मारेल आपल्याला!"

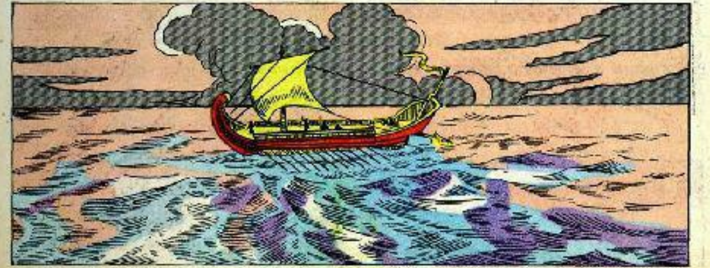
चौथा हेटाळणी करू लागला, "अरे हा तर आता आपल्या बापासारखाच समुद्रात बुडून जाईल, अन् मग याची इस्टेट वाटून घ्यायला किती त्रास होईल आपल्याला!"

त्यांच्या या टीकेची काहीही पर्वा न करता धीरमतीने आपल्या म्हाताऱ्या दासीला प्रवासाची तयारी करून द्यायला सांगितले.

"जाऊ नको बाळा तू! तूही समुद्र प्रवासाला गेलास तर तुझ्या आईचं काय होईल? हा अघोरी विचार तुझ्या मनात आलाच कसा?" म्हातारी दासी रडत म्हणाली. तिला शान्त करत तो म्हणाला, "अग आजी, हा तर देवाचा निर्णय आहे. आता अडवू नको मला! रात्री आई झोपली, की निघेन मी. तो स्वतः काही विचारी-पर्यन्त माझ्या प्रवासाबद्दल तिला काहीही न सांगायची शपथ घे पाहू. अन् आता सामानाची अन् भोजनाची व्यवस्था करायला लाग कशी !"

या अवधीत गल्ली गल्लीत फिरून सहनने निपुण नावाडी निवडून समुद्रकिनारी पाठवले. एक अुत्तम नौकाही मिळाली. इतक्यात रात्र झाली. इकडे रूपधरच्या घरातील सर्वांनी भरपूर खाणेपिणे अुरकले अन् सर्वजण झोपूनही गेले. इतक्यात सहनने येऊन, "प्रवासाची सर्व जय्यत तयारी झालेली आहे. फक्त तुझ्याच येण्याची वाट पहात आहोत." असे सांगितले. अन् तो स्वतः धीरमती बाहेर येण्याची वाट पहात तेथे थांबला.

नंतर दोघे मिळून समुद्रकिनाऱ्यावर पोचले. नावाड्यांनी रूपधरच्या घरून आलेले सामान नौकेत नीट रचले. धीरमती नौकेत चढला, नाविकांनी सुकाणू संभाळले, नांगर अुचलला अन् नाव पुढे सरकली. हवा अनुकूल होती. नाव पैयासकडे निघाली.



'चान्दोबाच्या' बातम्या

सर्वात लहान

आपल्या लोकसभेच्या निवडणुका नुकत्याच संपल्या, त्याचबरोबर विधानसभेच्या निवडणुकाही झाल्या. काही वर्षे राष्ट्रपति शासन चालू असलेल्या जम्मू-काश्मीर मधेही निवडणुका झाल्या. आपल्या देशातील सर्वात लहान मतदान-केन्द्रही इथेच आहे. लडाख जिल्ह्यातील हताफाता येथे फक्त नअू मतदात्यांसाठी एका मतदान-केन्द्राची व्यवस्था केली गेली. हे गाव समुद्रसपाटीपासून ५,००० फूट अुंचीवर आहे.

जगात सर्वात जास्त लोकसंख्या असलेल्या चीनच्या तिबेटमधेही एका गावात फक्त तीनच माणसे रहातात. तिबेटची राजधानी ल्हासा पासून ५५० कि.मी. दूर अग्नेय दिशेला यूमेन गाव आहे. तेथे ७२ वर्षांचा वृद्ध बाप व त्याच्या दोन मुली रहातात, आतापर्यन्त गावप्रमुख म्हातारा बाप होता, पण आता ती जागा त्याच्या मोठ्या मुलीने घेतली आहे.

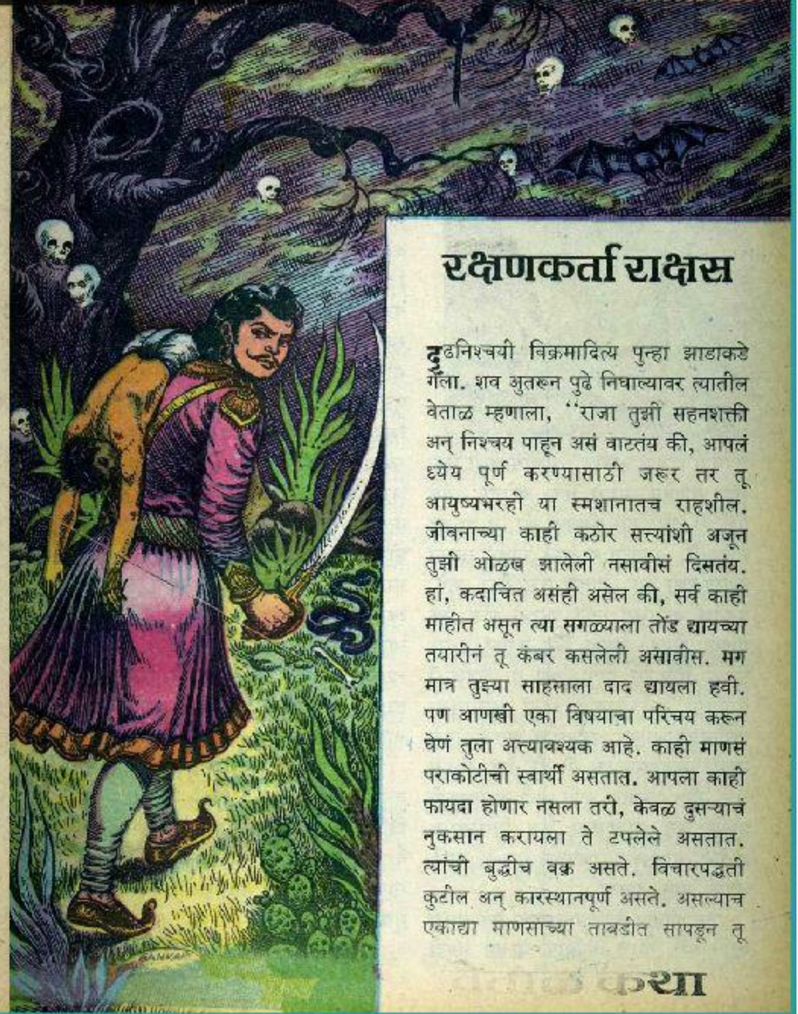
सर्वात अुंच

मलेशियातील कौलालंपुरमधे जगातील सर्वात अुंच इमारतीचे काम पुरे होत आहे. 'पेट्रोनास टॉवर्स' बनता बनता टी.व्ही. अँटीनासह इमारतीची अुंची ४७५ मीटर होईल. अमेरिकेतील शिकागो नगरातील 'सेयर्स टॉवर्स' ची अुंची ४३५ मीटर्स आहे.

सर्वात मोठे

चीनचे आणखी एक वैशिष्ट्य आहे. अशियातील सर्वात मोठे रेल्वे-स्टेशन बीजिंगमधे आहे. येथे एकाच वेळी ६० ते ९० गाड्यांचे आवागमन चालू असते. असे म्हणतात की दररोज ६,००,००० प्रवासी या स्टेशनचा अुपयोग करत असतात. जानेवारीच्या तिसऱ्या आठवड्यात या स्टेशनच्या अुद्घाटन समारंभाचे अध्यक्षस्थान चीनचे प्रधानमन्त्री ली पेंग यांनी भूषवले होते. चीनचे नेता मान त्से तुंग यांचे धातुचे मोठे चित्र असलेल्या मान त्से तुंग नावाच्या गाडीला अध्यक्षांनी हिरवा झेंडा दाखवून स्टेशनचे अुद्घाटन केले. २०,००० मजुरांच्या मदतीने हे स्टेशन बांधायला एकूण तीन वर्षे लागली.

आशियातीलच आणखी एक देश थायलंड याची राजधानी बँकॉकमधे जगातील सर्वात मोठे रेस्टॉरेंट आहे. हे रेस्टॉरेंट ३.३४ एकर एवढ्या जमिनीवर विस्तारलेले असून त्याचे नाव आहे 'रॉयल ड्रगॉन' या रेस्टॉरेंटमधे एकूण ९,२०० माणसे काम करतात. त्यातील १९४० नोकर म्हणजे तेथील स्त्री-पुरुष वेटर्स. हे सर्व रोलर स्केटस् वर फिरत असतात. ३२५ अुत्तम स्वयंपाकी स्वयंपाकाचे काम पहातात. एकाच वेळी ५,००० माणसे येथे बसून खाअू शकतात. पहावे तेंव्हा रेस्टॉरंटमधे गर्दीच गर्दी असते. दर तासाला येथे ३,००० पदार्थ बनवले जात असतात. आपल्याला वाटेल की जेवणाचे दालन खूप मोठे असेल. पण तसे नसून निरनिराळ्या दालनात मिळून ही सोय केलेली आहे.



रक्षणकर्ता राक्षस

दृढनिश्चयी विक्रमादित्य पुन्हा झाडाकडे गेला. शव अुतरून पुढे निघाल्यावर त्यातील वेताळ म्हणाला, "राजा तुझी सहनशक्ती अन् निश्चय पाहून असं वाटतंय की, आपलं ध्येय पूर्ण करण्यासाठी जरूर तर तू आयुष्यभरही या स्मशानातच राहशील. जीवनाच्या काही कठोर सत्यांशी अजून तुझी ओळख झालेली नसावीसं दिसतंय. हां, कदाचित असंही असेल की, सर्व काही माहीत असून त्या सगळ्याला तोंड द्यायच्या तयारीनं तू कंबर कसलेली असावीस. मग मात्र तुझ्या साहसाला दाद द्यायला हवी. पण आणखी एका विषयाचा परिचय करून घेणं तुला अत्यावश्यक आहे. काही माणसं पराकोटीची स्वार्थी असतात. आपला काही फायदा होणार नसला तरी, केवळ दुसऱ्याचं नुकसान करायला ते टपलेले असतात. त्यांची बुद्धीच वक्र असते. विचारपद्धती कुटील अन् कारस्थानपूर्ण असते. असल्याच एकाद्या माणसाच्या तावडीत सापडून तू

कथा



चुपचाप हे कष्ट अुपसत असावास अशी मला शंका वाटतेय. माझी शंका बरोबर असेल तर, मी तुला असं सुचवतो की, तू हा हट्ट सोडून दे. आपल्या राज्यात जाअून सुखानं कालक्रमणा कर. यातच तुझं हित आहे. वेंकटेश नावाच्या एका दुष्टाची गोष्ट ऐक माझ्या तोंडून. त्याला बिन कष्टानं भरपूर संपत्ती मिळाली होती. पण या अहंकारी प्राण्यानं त्याच्याकडे सल्ला मागायला येणाऱ्यांना भयंकर अडचणीत टाकलं. तुला सावध करण्यासाठीच मी ही गोष्ट सांगतो आहे. गोष्ट ऐकताना तुझी थोडी करमणूकही होईल अन् चालण्याचे कष्ट विसरायला होतील. गोष्ट नीट लक्षपूर्वक ऐक." आणि वेताळ सांगू लागला.

एका गावात वेंकटेश नावाचा एक तरूण रहात असे. त्याचे आईबाप त्याच्या अगदी लहानपणीच अपघाताने नदीत बुडून मेले. स्वतःचे इतरे कोणी जवळचे नातेवाईकही नव्हते बिचाऱ्याला! या लहान लेकराला मग आसपासच्या लोकांनीच वाढवले. कोणी त्याच्यासाठी कपडे शिवी, कोणी दूध पाजी, तर कोणी काही खायला घाली. गावपाटलांनी त्याला गावच्या शाळेत घातले व तिथे जितके शिकणे शक्य होते, व तितके शिकवले. त्याच्यासाठी लागणारी वह्या-पुस्तके व इतर शालेय साहित्य ते स्वतःच त्याला खरेदी करून देत. पण गावची शाळा सातव्या इयत्तेपर्यंतच होती. पुढे स्वतः खर्च सोसून त्याला शहरात शिकवायची व्यवस्था कोण करणार? तो स्वतः समजूतदार होता. परिस्थितीची जाणीव असल्यामुळे बारा-तेराव्या वयापासूनच कुठेकुठे कामं करून तो आपलं पोट भरू लागला. फुरसत मिळाली की गावच्या पंडितांच्या आश्रयाला जाअून त्यांच्याकडून थोडं-फार ज्ञान मिळवी. त्याची ज्ञानलालसा पाहून हे पंडित लोकही त्याला आवडीने व्यवहारज्ञान शिकवत. त्याच्या शंकांची अुत्तरे देत. यामुळे तो बोलण्यात हजरजबाबी व चतुर झाला.

त्याच गावात सौदामिनी नावाची एक तरुणी होती. एके दिवशी तिला मोठं विचित्र स्वप्न पडलं. स्वप्नात तिला एक वैरागी दिसला. तो म्हणाला, "योग्य माणसाशी विवाह केलास, तर आयुष्य सुखात जाईल तुझं."

सौदामिनीनं विचारलं, "तो माणूस योग्य आहे, हे कसं ओळखायचं?" वैरागी अुत्तरला, "ज्या माणसाला तू - 'आकाशात किती तारे आहेत?' असं विचारल्यावर त्याच्याकडून 'विवाहा नंतर मोजू या की!' असं अुत्तर येईल, तोच माणूस योग्य पती होअू शकेल."

जागी झाल्यावर 'आपल्याला असं स्वप्न कसं काय पडलं?' याचंच सौदामिनीला मोठं आश्चर्य वाटले. पण ही गोष्ट ती घरात कुणाजवळही बोलली नाही.

त्या दिवशी दुपारी सौदामिनी आपल्या मैत्रिणींबरोबर आमराईत गेली. तिथे लपंडाव खेळताखेळता ती एका झाडामागे लपायला गेली अन् चुकून तिथून जाणाऱ्या एका सापाच्या शेपटीवर तिने पाय ठेवला.

साप ताबडतोब फणा अुभारून तिला डसणार, इतक्यात कोणी तरी हात पकडून तिला बाजूला खेचले व सापही घाबरून सळसळत वेगानं तिथून निघून गेला.

वळून पाहिल्यावर सौदामिनीला असे दिसले की आपला हात पकडून आपला जीव वाचवणारा माणूस वेंकटेशच आहे. तिचा हात पकडून बाजूला खेचल्यावर तिच्या सौंदर्यावर मुग्ध झालेला वेंकटेश टक लावून तिच्या तोंडाकडेच पहात होता!

तशी तर वेंकटेशला सौदामिनी ओळखत होतीच; पण इतक्या जवळून तिनं त्याला कधीच पाहिला नव्हता. तिला तर असा भास झाला की वेषांतर करून देशात भ्रमण करणारा हा कुणी राजकुमारच असावा.

"माझा जीव वाचवल्याबद्दल



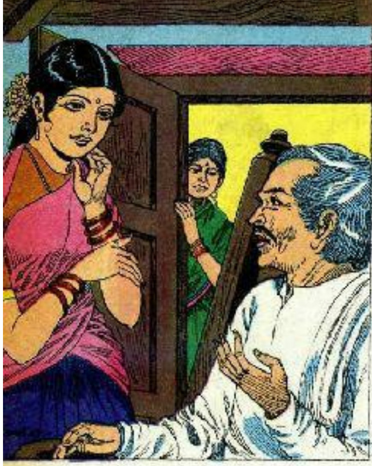
धन्यवाद!" ती हळूच पुटपुटली.

"होय, केवळ तुझा जीव वाचवण्या साठीच मी स्पर्श केला तुला. पण अशी मधुर अनुभूती मी कधीच अनुभवली नव्हती. तेंव्हा, खरं तर मीच आभारी आहे तुझा!" वेंकटेश मजेनं म्हणाला.

सौदामिनीच्या मनात अचानक विचार चमकला, 'हा वेंकटेशच तर माझ्यासाठी योग्य पती नव्हे?' तिनं ताबडतोब त्याला विचारलं, "खूपच हुशार वाटतोस की! मग आकाशात किती नक्षत्रं आहेत, हे सांगू शकशील?"

"हं, सांगू शकतो. पण माझ्या अुत्तरानं तू नाराज होशील अशी भीती वाटतेय मला." वेंकटेश बोलला.

"नाही, नाही. मुळीच नाराज नाही होणार. सांग बरं!" सौदामिनीनं वायदा



केला.

''पुष्कळ वर्षं खर्चून मोठ्या कष्टानं मी नक्षत्र मोजून काढलीच. पण शेवटी मोजणी पुरी झाल्यावर मनात शंका आली की, बहुधा एक दोन तारे मोजलेच नाहीत मी! पण पुन्हा एकदा तेच काम करण्याइतकी शक्ती नाही माझ्यात. तेंव्हा आता असा विचार आहे की माझ्याप्रमाणेच नक्षत्र मोजू इच्छिणाऱ्या मुलीशी लग्न करावं. दोघांनी मिळून मोजली तर नक्षत्र मोजायचं हे काम यशस्वी होऊ शकेल.'' वेंकटेश म्हणाला.

त्याचं हे अुत्तर ऐकताच सौदामिनीने 'हाच आपला योग्य पती असल्याचा' निर्णय घेतला. आपल्याच विचारांची लज्जा वाटून ती तिथून एकदम पळून गेली.

घरी पोचल्यावर शशिकान्त नावाचा एक युवक आपल्या आई बाबांशी बोलत असलेला तिला दिसला. 'सौदामिनीवर आपलं फार प्रेम असून, तिच्याशी विवाह करायची इच्छा असल्याबद्दल' तो बोलत होता.

हा विवाह घडला तर तिच्या आईबाबांना हजार मोहरा द्यायला तयार असल्याचंही तो सांगत होता. त्याच्या या प्रस्तावाला आपली संतोषपूर्वक संमती असल्याचं आईबाबाही सांगत होते. थोड्या वेळानं शशिकान्त निघून गेल्यावर सौदामिनीनं आपल्या आईला आपलं स्वप्न व आमराईत घडलेल्या घटनेबद्दल सांगितलं. तिनं स्पष्ट सांगून टाकलं की, 'मी लग्न केलं, तर वेंकटेशशीच करीन.' आईनं ही गोष्ट पतीला सांगितली.

सौदामिनीचे बाबा ते ऐकून रागाने थरथरत म्हणाले, ''स्वप्न मुळीच खरी नसतात; काही अर्थ नसतो त्यात. वेंकटेश सुंदर, धट्टाकट्टा आहे, म्हणून आपली सौदामिनी खूश झाली त्याच्यावर. पण ज्याच्याजवळ फुटकी कवडीसुद्धा नाही. अशा माणसाशी तिचं लग्न कसं करून देऊ? काहीही होवो, मी तिचं लग्न शशिकान्तशीच लावून देणार.''

आपले बाबा किती हट्टी आहेत, हे सौदामिनी चांगलं ओळखून होती. म्हणून ती त्यांना म्हणाली, ''मला एक संधी द्या बाबा! माझं स्वप्न खोटं नसल्याचं सिद्ध करून देईन मी. एक वर्षभर लग्न पुढे ढकला माझं. तेवढ्या अवधीत वेंकटेशने शशिकान्तपेक्षाही जास्त धन कमवून. दाखवलं तर माझं लग्न त्याच्याशी लावून द्या.''

यावर सौदामिनीचे बाबा जोरात हसून म्हणाले, ''हं:! वेंकटेश काय एका वर्षात लाख मोहरा मिळवू शकेल? शशिकान्त लखपती असल्याचं तुला माहीत नसेल कदाचित. म्हणूनच असलं काहीतरी बडबडत आहेस तू.''

''तो माझ्यासाठी खरोखरच योग्य असेल, तर नक्कीच कमवू शकेल. माझं स्वप्न खरंच ठरेल.'' सौदामिनी विश्वासपूर्ण स्वरात म्हणाली.

बाबांनी अट मान्य केली अन् सौदामिनीनं वेंकटेशला निरोप पाठवला.

आता वेंकटेशनंही सौदामिनीशीच लग्न करायचं पक्कं ठरवलं. अन् धन कमवायचा निश्चय करून तो शहरात निघून गेला. तिथं त्यानं हरतऱ्हेची कामं केली. काही महिने निघून गेले; पण तो एक हजार मोहराही जमवू शकला नाही. लाख मोहरा मिळवणं आता त्याला असाध्य वाटू लागलं, अन् तो निराश झाला.

अशातच एक दिवस त्यानं एका बैराग्याला बैलाच्या हल्ल्यातून वाचवलं. त्यानं तसं केलं नसतं, तर बैरागी नक्की मेलाच असता. खूप खूश होऊन बैराग्यानं वेंकटेशची चौकशी केली. मग तो म्हणाला, ''अरे बेटा, इतक्या थोड्या काळात इतकी मोठी रक्कम मिळवण्याचा एकच मार्ग आहे. पण तो मोठा धोक्याचा आहे. करशील धाडस?''

वेंकटेश म्हणाला, ''आता या प्रयत्नात



प्राण गेला तरी चालेल, पण मी मागे सरणार नाही.''

बैराग्यानं सांगितलं की, शहरापासून कोसभर अंतरावर एक जंगल आहे. तिथल्या डोंगरात एक गुहा आहे. या गुहेत करोडो मोहरा असून, त्या धनाचं एक राक्षस रक्षण करत असतो. त्याच्या तावडीतून वाचून धन मिळवणं कठीण आहे.

बैराग्याच्या वर्णनाप्रमाणे शोधत वेंकटेश ताबडतोब जंगलात गेला. खूप शोधल्यावर त्याला ती गुहाही सापडली. गुहेसमोर तो राक्षस एकाद्या खडकासारखा बसून झोपला होता. त्याला पाहिल्याबरोबर वेंकटेशचं धाबंच दणाणलं! पण धीर एकवटून तो गुहेजवळ गेला. तिथं पोचल्याबरोबर एकदम जागा होऊन राक्षसानं त्याचा हात पकडला. कठोर आवाजात तो म्हणाला, ''मला



चकवायचा विचार आहे काय? हूं!'' अन् तो जोरानं हुंकारत राहिला.

वेंकटेश त्याला घाबरला तर खराच! पण आपलं अुद्दिष्ट आठवून स्वत:ला सावरून त्यानं आपली रामकहाणी राक्षसाला सांगितली.

''ओहो! तुला बैराग्यानं पाठवलं होय?'' असं म्हणत राक्षसानं आनन्दानं आपलं डोकं हलवलं आणि तो वेंकटेशला स्वत:च आपली हकिकत सांगू लागला.

राक्षसानं सांगितल्याप्रमाणं सौदामिनी ही त्याची पूर्वजन्मीची मुलगी होती. त्यानं तिला न आवडणाऱ्या माणसाशी तिचं जबरदस्तीनं लग्न लावून दिलं. सौदामिनीनं आत्महत्त्या केली. पूर्वजन्मी केलेल्या पापामुळे तो राक्षस बनला. 'सौदामिनीला आपण आवडत नाही' हे माहीत असूनही तिच्याशी लग्न केल्यामुळे तिचा तो पती या जन्मी वैरागी बनला. दोघांनाही आपापल्या पूर्वजन्माची माहिती असल्यामुळे केलेलं पाप धुवून टाकायच्या प्रयत्नात दोघेही होते. सौदामिनीला स्वप्नात हा बैरागीच दिसला होता; अन् त्यानंच तिला वेंकटेशवर प्रेम करायची प्रेरणा दिली. कारण वेंकटेश हाच तिचा पूर्व जन्मीचा प्रियकरही होता.

ही सर्व हकिकत जाणून वेंकटेश खूश झाला. अन् आशेनं त्यानं विचारलं, ''मग नक्की मदत करशील न मला?''

''हो, नक्कीच करीन. पण तूही माझ्यावर एक अुपकार करायला हवास.'' ''का नाही करणार? अुपकार नव्हे, तर काय अपकार करीन मी?'' वेंकटेश बोलला.

''ऐक, मी तुला दोन लाख मोहरा देईन. तुझं अन् सौदामिनीचं लग्नही होईल. पण एक वर्षाच्या आत तू असं एक लग्न करून द्यायचंस की जिथे वर अन् वधु एकमेकांना आवडत नसतील.'' राक्षसाने अट सांगितली.

''पण यामुळं तुला कसला फायदा होणार?'' वेंकटेशनं विचारलं. क्षणभर थांबून राक्षस म्हणाला, ''ऐक नीट. या गुहेतलं धन अक्षय आहे. जितकं धन आपण काढू, तितकं पुन्हा आपोआप जमा होतं. म्हणून रात्रंदिवस त्याचं रक्षणं करणं आवश्यक आहे. या जन्मी सौदामिनीचं शशिकान्तशी लग्न झालं असतं, तर तिचा बाप राक्षस होअून माझ्या जागी आला असता. परस्पर प्रेम नसूनही जबरदस्तीनं झालेल्या विवाहामुळेच मला अन् बैराग्यालाही मुक्ति मिळेल. आमच्या जागी दोन पाप्यांची स्थापना होणं आवश्यक आहे. आता कळली ना माझी गरज तुला?''

संकोचानं वेंकटेशनं विचारलं, ''अन् असं लग्न होअू न शकलं तर?''

या प्रश्नावर खदखदून हसत राक्षस म्हणाला, ''मूर्ख कुठचा! अशी लग्नं थांबवायच्या विचारात आहेस का? हे काम पूर्ण केल्यामुळे तशी तर आम्हा दोघांना मुक्ती मिळेलच. पण तुला माहीतच आहे की या गुहेत अक्षय निधि आहे. तेंव्हा इथे एका पहारेकऱ्याची आवश्यकता आहेच ना? हे तेंव्हाच शक्य होईल की जेंव्हा जबरदस्तीनं असं लग्न होईल.''

वेंकटेश म्हणाला, ''ठीक आहे. मी प्रयत्न चालू ठेवीन.''

''हं, ठीक. या प्रयत्नात रहाच. आता इथून निघून सरळ घरी जा. तुझ्या घरात दोन लाख मोहरा असतील. आपल्या इच्छे प्रमाणे सौदामिनीशी लग्न करून सुखानं रहा. मला दिलेलं वचन विसरू नकोस.'' राक्षस म्हणाला.

यानन्तर राक्षसानं सांगितल्याप्रमाणे घडत गेलं.

सौदामिनी वेंकटेशच्या लग्नानन्तर सहा महिन्यांनी वसुदत्त नावाचा एक माणूस वेंकटेशच्या घरी येअून म्हणाला, ''माझ्या मुलीचा एका नालायक माणसाशी लग्न करायचा विचार आहे, मला ते मुळीच पसन्त नाहीय. तू अगोदर गरीब होतास. मग सांग बरं, असा काही मार्ग आहे का, की ज्यामुळे माझ्या मुलीचा प्रियकर तुझ्याप्रमाणे धनवान बनू शकेल?''



वेंकटेश चिडून म्हणाला, ''ही गोष्ट तर मुलीच्या प्रियकरानं विचारायला हवी. तू नव्हे!''

''पण तो तर काहीच ऐकायला तयार नाही. जसा आहे, त्याच परिस्थितीत लग्न करायचंय त्याला.'' वसुदत्त म्हणाला. वेंकटेशनं विचारलं, ''मग तुझ्या मुलीचं काय म्हणणं आहे?''

वसुदत्त अुत्तरला, 'तिलाही धनाची मुळीच अपेक्षा नाही.'

थोडा विचार करून वेंकटेश म्हणाला, ''लहान आहे अजून ती ! पैशातच परमेश्वर आहे, हे कळलं नाहीय तिला. तू तिच्या बोलण्याची मुळीच पर्वा करू नकोस. त्या दरिद्रयाशी मुळीच तिचं लग्न करून देअू नकोस. मी अन् सौदामिनी सुखात आहोत याचं कारण धनच!''

मोठ्या आनन्दानं वसुदेव तिथून निघून गेला.

इतकी गोष्ट सांगून वेताळ विक्रमला म्हणाला, ''राजा, वेंकटेशनं वसुदेवला दिलेला सल्ला माझ्या दृष्टीनं द्रोहबुद्धीनं भरलेला आहे. वसुदत्तची मुलगी जर लग्नाला नकार देत आहे, तर जबरदस्ती करणं चूक आहे. ती आत्महत्त्या करायला ही मागेपुढे पहाणार नाही. असल्या सल्ल्यानं कुणाचंच भलं होणार नाहीय. अुलट हानीच होईल. माझी ही शंका तू दूर केली नाहीस, तर तुझं मस्तक धडावेगळं होईल.''

विक्रम अुत्तरादाखल म्हणाला, ''ज्या रक्षणकर्त्या राक्षसानं त्याच्यावर अुपकार केले, त्याला मदत केली, त्याचं ऋण चुकवणं हे वेंकटेशचं कर्तव्य आहे. ते काम करायचं वचनही दिलंय त्यानं. वचन न पाळणं हे पाप आहे. वसुदत्तला दया दाखवून स्वतः पापी बनायची काहीही आवश्यकता नाही. राक्षसाच्या गुहेत अत्यन्त आकर्षणशक्ती आहे. त्यामुळे प्रभावित होअून कित्येक वधुपिते तिथले पहारेकरी बनायला तयार होतीलच.''

राजाचं मौन भंग करण्यात सफल झालेला वेताळ प्रेतासह अदृश्य होअून पुन्हा झाडावर जाअून बसला.



समुद्र-किनाऱ्यावर सहल - ७

गोवा

मूळपाठ : मीरा नायर ◆ चित्रकारी : गौतम सेन



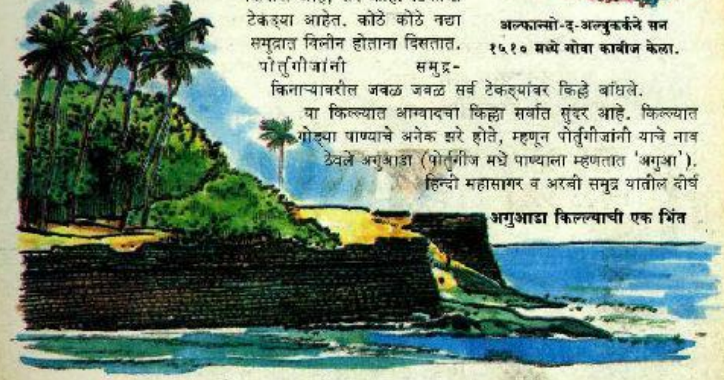
गोव्याच्या जन्माबाबत एक दंतकथा आहे. एकदा महर्षि परशुराम ध्यान करण्यासाठी उपयुक्त अशा जागेचा शोध करीत होते. त्यांनी एक बाण सोडला. त्यांचा विचार होता की हा बाण जेथे पडेल, त्या जागेवर तपश्चर्या करायची. बाण अरबी समुद्रावर पडला. बाण पडताच तेथील पाणी हटू लागले नि एक सुंदर हिरवागार भू-प्रदेश वर आला. आज आपण ज्याला गोवा म्हणतो तो हा प्रदेश!

पुरातत्त्व वैज्ञानिकांच्या मतानुसार इसवी सनापूर्वी तिसऱ्या शतकात गोवापुर नावाचे एक महत्त्वाचे बंदर होते. ते अरबी देशांशी समुद्री मार्गाने होणाऱ्या व्यापारासाठी फार सोयीचे होते. पंधराव्या शतकापर्यंत येथे हिंदू राजे राज्य करीत असत. नंतर ते विजापुरच्या आदिलशाही सुलतानांच्या ताब्यात आले. सन् १५१० मधे पोर्तुगीजांनी यावर कब्जा मिळवला. त्यांनी येथे ४५१ वर्षे राज्य केले. डिसेंबर १९६१ मधे भारतीय सेनेने गोव्यात प्रवेश केला आणि मग तो भारताचा एक भाग बनला.


अल्फान्सो-द-अल्बुकर्कने सन १५१० मध्ये गोवा काबीज केला.

गोव्याचा समुद्र-किनारा १०५ किलो मीटर लांब आहे. उत्तरेकडील तेरेखोल पासून दक्षिणेकडील पोलेम पर्यंत काही ठिकाणी सोनेरी-रुपेरी वाळूने भरलेला लांबच लांब समुद्र-किनारा आहे, तर काही ठिकाणी टेकड्या आहेत. कोठे कोठे नद्या समुद्रात विलीन होताना दिसतात. पोर्तुगीजांनी समुद्र-किनाऱ्यावरील जवळ जवळ सर्व टेकड्यांवर किल्ले बांधले.

या किल्ल्यात आग्वादचा किल्ला सर्वात सुंदर आहे. किल्ल्यात गोड्या पाण्याचे अनेक झरे होते, म्हणून पोर्तुगीजांनी याचे नाव ठेवले अगुआडा (पोर्तुगीज मधे पाण्याला म्हणतात 'अगुआ'). हिन्दी महासागर व अरबी समुद्र यातील दीर्घ


अगुआडा किल्ल्याची एक भिंत

प्रवास संपवून अगुआडा मधील गोड पाणी पिऊन नाविक संतुष्ट होत असत. पोर्तुगीजांच्या काळात अगुआडा आणि रीस मेगोस या किल्ल्यांचा तुरुंगासारखा उपयोग केला जात असे व आज ही तसाच होतो. गोव्याचे सुप्रसिद्ध समुद्र-किनारे किल्ल्यांच्या उंच प्राचीरांना जोडतात. हारमल, चापोरा, व्हागाटोर, बागा, कलंगुट, अंजुना, गॅस्पर डियस आणि दोना पावला हे उत्तर गोव्याचे प्रसिद्ध वालुकामय समुद्र-किनारे आहेत. परदेशी प्रवाशांना धनुष्याच्या आकाराचा कलंगुट किनारा फार आवडतो. दोना पावला हे नाव एका व्हाइसरायच्या मुलीच्या नावावरून ठेवण्यात आले आहे. आपल्या मच्छीमार प्रेमिकाशी लग्न करण्याची परवानगी न मिळाल्यामुळे तिने येथील एका टेकडीवरून उडी मारून आत्महत्या केली होती. वेल्हा गोवा म्हणजे जुना गोवा पणजीपासून नऊ किलोमीटर अंतरावर आहे. सोळाव्या शतकात ही गोव्याची राजधानी होती. त्या काळी वेल्हा गोव्याचे वैभव पोर्तुगालची राजधानी लिस्बनहून अधिक होते असे म्हणतात. नदीच्या किनाऱ्यावर गोव्याचे प्रतीक म्हणून व्हाइसरॉयचे प्रवेशद्वार (व्हाइसरॉयज आर्क) बांधलेले आहे. गोव्याचा प्रत्येक व्हाइसराय या द्वारातून गोव्यात प्रवेश करीत असे. प्रसिद्ध दर्यावर्दी संशोधक वास्को-ड-गामाच्या स्मरणार्थ हे द्वार बांधण्यात आले. वास्को-ड-गामाने युरोपहून भारताला येण्याचा समुद्री मार्ग शोधून काढला होता. या द्वारापासून जवळच संत कजेतानचे चर्च आहे. ते रोम येथील सेंट पीटर बॅसिलिका सारखे बनविले आहे.

संत कजेतान चर्च समोरच से कथीड्रल आहे. हे आशियातील सर्वात प्राचीन व विशाल चर्चमधील एक चर्च आहे.


दोना-पावला वरून जमिनीचे शेवटचे टोक


'से' कॅथीड्रल


संत फ्रांसिस झेवियर

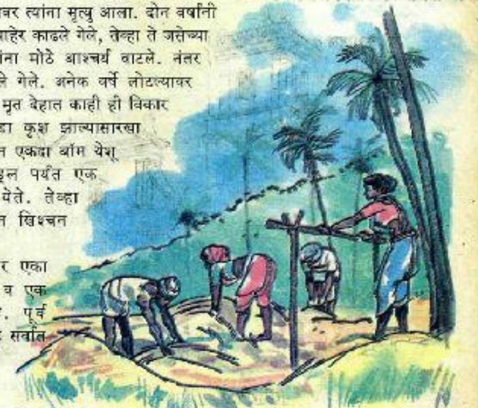
येथील घंटेला सिनो डो औरो म्हणजेच सोन्याची घंटा म्हणतात. या घंटेचा आवाज मोठा भारदस्त नि गंभीर आहे.

या दोन्ही चर्च जवळच गोव्यातील अत्यंत महत्त्वाचे व प्रसिद्ध चर्च आहे बॉम येशू बॅसिलिका. याला सेंट फ्रांसिस झेवियरचे चर्च ही म्हणतात. गोव्यातील प्रमुख संत फ्रांसिस झेवियरचा मृत देह या चर्च मध्ये ठेवलेला आहे.

फ्रांसिस झेवियर यांचा जन्म एप्रिल १५०६ मध्ये स्पेन मधील नवारे येथे झाला. कॉलेजात शिकत असतानाच आपले एक वर्ग-मित्र इग्नेशियस लॉयोला यांच्या प्रेरणेने त्यांनी आमरण प्रभुसेवा करण्याचे व्रत घेतले. ८ मे १५४२ रोजी ते गोव्यात आले. त्यांनी कोकणी व पोर्तुगालची भाषा पोर्तुगीज मधून ख्रिश्चन धर्माचा प्रचार केला. काही महिनेच गोव्यात राहून त्यांनी येशू ख्रिस्ताच्या उपदेशांचा जनतेत प्रचार केला. येथून पुढे ते तमिळनाडूच्या किनारपट्टी वरील प्रदेश, श्रीलंका इत्यादि ठिकाणी गेले. नंतर ते जपान व चीन मध्ये गेले. ३ डिसेंबर १५५१ रोजी चीन मधील सीधियान बेटावर त्यांना मृत्यु आला. दोन वर्षांनी जेव्हा थडग्यातून त्यांचे शव बाहेर काढले गेले, तेव्हा ते जसेच्या तसे राहिलेले पाहून लोकांना मोठे आश्चर्य वाटले. नंतर त्यांचे शव गोव्यात आणले गेले. अनेक वर्षे लोटल्यावर ही आज संत सेवियरच्या मृत देहात काही ही विकार आलेला नाही. तो थोडा कृश झाल्यासारखा दिसतो. दर दहा वर्षातून एकदा बॉम येशू चर्चपासून 'से' कॅथीड्रल पर्यंत एक मिरवणूक काढण्यात येते. तेव्हा जगातील अनेक देशातून ख्रिश्चन भक्त इथे येतात.

बॉम येशू चर्चच्या समोर एका डोंगरावर संत योनिकाचे चर्च व एक कॉन्वेंट (साध्वी मठ) आहे. पूर्व आशियातील ख्रिश्चन साध्वींचे हे सर्वात


बॉम येशू बॅसिलिका


गोवा शेतीप्रधान राज्य आहे. तांदूळ हे येथील प्रमुख पीक होय.

मोठे निवासस्थान (नर्सरी) आहे.

गोव्याची राजधानी पणजी मांडवी नदीच्या दक्षिण-किनाऱ्यावर वसलेली आहे. येथील सचिवालय-भवन गोव्याची एक अति-प्राचीन इमारत आहे. कोणे एके काळी येथे आदिलशहाचा महाल होता. याच्या डाव्या बाजूला गोव्याचे संमोहन-तज्ज्ञ आबे फारिआ यांचा काशाचा बनविलेला पुतळा आहे. त्यांचं संपूर्ण नाव जोसे कस्टाडिओ डि फारिआ. त्यांनी तरुणपणीच गोव्याहून पोर्तुगालला शिक्षणासाठी प्रयाण केले. नंतर ते पाद्री, वैज्ञानिक व चिकित्सक बनले. त्यांना संमोहन-विद्येचा जनक मानले जाते. संमोहन हे एक शास्त्र आहे आणि मानसिक रोग्याला योग्य त्या सूचना देऊन त्याच्यावर शारीरिक उपचार ही करता येतो असे प्रतिपादन त्यांनी सर्वप्रथम केले. प्रसिद्ध फ्रेंच कादंबरीकार अलेक्झांडर ड्यूमाने आपल्या द माउंट ऑफ मॉंटे क्रिस्टो नावाच्या कादंबरीत वेड्या साधूचे जे वर्णन केले आहे ते आबे फारिआला पाहून केले असे काही लोक म्हणतात.

आबे फारियाचा पुतळा

पणजीच्या दक्षिण-पूर्वेला काही किलोमीटर अंतरावर शंकराचे प्रसिद्ध मंगेशी मंदिर आहे. या मंदिराच्या नावाची गोष्ट अशी आहे. एकदा कैलास पर्वतावर शिव आणि पार्वती यांचे भांडण झाले. पार्वती रागावून धरतीवर आली. ती जेव्हा येथे जंगलात हिंडत होती, तेव्हा तिला एक वाघ येताना दिसला. तेव्हा पार्वतीच्या मुखातून शब्द बाहेर पडले - "त्राहि मां गिरीश!" अशा प्रकारे येथे बनलेल्या मंदिराचे नाव पडले - मां गिरिश. यातूनच मांगीश शब्द झाला आणि शेवटी त्याचे रूप झाले - मंगेशी.



श्री मंगेशी मंदिर



दृष्टिकोण

वृंदावनात श्रीनाथ नावाचा एक पंडित गुरुकुल चालवीत असे. त्याचे दोन शिष्य होते - गदाधर नि विद्याधर. दोघे जानी दोस्त होते.

अध्ययन संपल्यावर दोघे आपापल्या गावी गेले. गदाधरने आपल्या गावात एक शाळा सुरू केली. गावातील सर्व लोक त्याच्या शिकवण्याच्या पद्धतीची तारीफ करीत. त्याची चांगली मिळकत पाहून त्याच गावातील एकाने आपली मुलगी दमयंती हिचे त्याच्याशी लग्न करून दिले. दमयंतीला सुंदर नावाचा एक मुलगा झाला. आई-बाप मोठ्या प्रेमाने बालकाचे संगोपन करू लागले. त्यांनी त्याचे नाव ठेवले सुंदर.

एकदा विद्याधर आपली पत्नी अनसूया आणि दोन वर्षांचा मुलगा चंद्र यांना घेऊन गदाधरच्या घरी आला. दोन्ही मित्र खूप दिवसांनी एकमेकांना भेटले. दोघांनी आपापल्या व्यवसायाबाबत खूप गप्पा-गोष्टी केल्या. गदाधरने जेव्हां आपल्या शाळेबाबत सर्व माहिती सांगितली तेव्हा विद्याधर म्हणाला - "मी व्यापारात खूप पैसा कमवला. आता केव्हा तरी तुम्ही दोघे सुंदर सह माझ्याकडे या."

इकडे दोन्ही मित्र गप्पा मारीत बसले होते, तिकडे त्यांच्या बायका एकमेकीशी बोलण्यात रंगून गेल्या होत्या. मुलांकडे कोणाचेच लक्ष नव्हते, एकदम मुलांच्या भांडणाचा आवाज ऐकू आला. सुंदरने चन्द्रला धपाटा दिला, म्हणून चन्द्र रडू लागला.

विद्याधरने चन्द्रला कडेवर घेतले आणि म्हणाला - "गदाधर, एवढ्या तेवढ्या गोष्टीवर मारामारी करायची सुंदरला सवय लागलेली दिसतेय. ही सवय चांगली नव्हे."

गदाधर हसत म्हणाला - "होय, तुझे म्हणणे बरोबर आहे. मी खूप प्रयत्न करतो, पण त्याची सवय काही जात नाही. मी नेहमी त्याला लहान मुलांपासून दूर ठेवतो. आज

सुलोचना गायकवाड



माझी चूक झाली.''

विद्याधर अमळ रागाने म्हणाला - ''अरे, हंसतोस काय? अगोदर या वाईट सवयींपासून सुंदरला वाचव.''

गदाधर पुन्हा हसत म्हणाला - ''दोन वर्षांचा छोटा मुलगा. त्याला कसं समजून सांगायचं?''

विद्याधर चिडून म्हणाला - ''चंद्रला ही अशीच सवय होती. मी त्याला चांगलं पिटून काढलं. तेव्हांपासून सुधारला तो!''

आता गदाधरच्या लक्षात आलं की आपला मित्र एवढ्या गंभीरपणे काय समजावून सांगतोय. त्याला थोडं वाईट वाटलं. विद्याधरला समजावीत तो म्हणाला - ''माझा सुंदर मोठा बुद्धिमान आहे. गोष्ट सांगितलेली त्याला समजते. गाणं तो मोठ्या आनंदाने ऐकतो. पण तो ज्या खोड्या करतो, त्यांबाबत त्याला किती ही समजावलं तरी काही उपयोग होत नाही. मी त्याला रोज सांगत असतो. मला वाटते, एक-दोन वर्षात तो सुधारेल आपोआप.''

''तुझ्या मुलाच्या स्वभावात बदल होईल असं मला नाही वाटत, त्याच्या सवयी कधी सुटणार नाहीत. तुम्ही लोक त्याला नीट समजाऊन सांगता असं मला नाही वाटत.'' विद्याधरने आपला विचार सांगितला.

दुसऱ्याच दिवशी विद्याधर आणि त्याची बायको आपल्या गावी निघून गेले. पण गदाधरला मात्र आपल्या मुलाबाबत चिंता वाटू लागली. विद्याधर बाबत त्याच्या मनात आदर होता, म्हणून आपल्या मुलात सुधारणा व्हावी यासाठी तो प्रयत्न करू लागला. सुंदरने जराशी खोडी केली की त्याला मारायला गदाधरने सुरुवात केली. अर्थात् यामुळे त्याचा खोडकरपणा कमी झाला नाही. तो बापाजवळ यायला भिऊ लागला. वडिलांना पाहताच त्याला भयाने कापरे भरे.

या घटनेनंतर काही दिवसांनी गुरु श्रीनाथ एकदा गदाधरकडे आला. तो गदाधरला म्हणाला - ''शिष्य आपल्या पुत्रासारखा असतो. मी आपल्या नातवाला बघायला आलो आहे. आण बरं त्याला जरा इकडे.''

गदाधरने बायकोला बोलवलं आणि स्वतः बाहेर निघून गेला. गदाधरला असा बाहेर गेलेला पाहून श्रीनाथला मोठं आश्चर्य वाटलं. गदाधरची बायको सुंदरला घेऊन आली. गुरूने मुलाचा मुका घेतला आणि प्रेमाने त्याच्याशी बोलू लागला. श्रीनाथने बायकोला

गदाधरला बोलवायला सांगितलं. ती म्हणाली - ''ते नाही यायचे. कारण सुंदर त्यांना पाहून घाबरतो.'' आणि दमयंतीने गुरूला घडलेली सर्व घटना सांगितली.

गुरु श्रीनाथने गदाधरला बोलावलं आणि अमळ धमकावीत म्हणाला - ''अरे, तुझी बुद्धि तर भ्रष्ट झाली नाही ना? कुणाच्या सांगण्यावर विश्वास ठेवून आपल्या मुलाशी राक्षसासारखा वागतो आहेस!''

गदाधर नम्रतापूर्वक म्हणाला - ''गुरुजी, विद्याधर कोणी परका का आहे? मी त्याला आपला आदर्श मित्र मानतो. त्याच्या प्रत्येक सांगण्यामागे काही अर्थ असतो हे त्याच्या बरोबर अभ्यास करीत असताना मला चांगलं समजलेलं आहे!''

हंसत श्रीनाथने सांगितले - ''विद्याधरचा दृष्टिकोण तुझ्याहून मी अधिक चांगला जाणतो. पण काही लोक आपल्या मुलावर फाजिल प्रेम करतात हे तुला माहीत नाही असं दिसतंय. या अति प्रेमामुळे जगात अनेक अपराध घडतात. विद्याधरच्या बोलण्याकडे लक्ष देऊ नकोस. मुले मारून सुधारत नाहीत, प्रेमाने गोड गोड बोलून त्यांना वश करायचे असते. सुंदरने खोडी केली की प्रत्येक वेळी त्याला गोडीने समजावीत रहा.'' परंतु एवढ्याने गदाधरची शंका दूर झाली नाही. तेव्हा गुरु म्हणाला - ''चल, आपण दोघे ही विद्याधरला भेटायला जाऊ. तुझ्या समक्षच मी त्याच्याशी बोलेन.''

श्रीनाथ आणि गदाधर दोघे ही निघाले आणि संध्याकाळपर्यंत विद्याधरच्या घरी



पोचले. विद्याधरने गुरु आणि मित्र दोघांचे यथोचित स्वागत केले.

बोलता बोलता श्रीनाथने गदाधरचा मुलगा सुंदर याच्या प्रेमळ खोडकरपणाचे वर्णन केले. विद्याधरला ते सहन होईना. तो आवेशाने म्हणाला - ''सुंदर सारखी खोडकर मुलं मला मुळिच आवडत नाहीत. त्या दिवशी सुंदरने जी खोडी केली, ती मी जन्मभर विसरणार नाही.''

''बेटा, हंस दूध नि पाणी वेगवेगळे करून खुश होतो. लहान मुलांच्या खोड्या आणि त्यांचा प्रेमळ व्यवहार यांना वेगळे करून माणूस पाहू शकणार नाही का?'' यावर विद्याधरने काही उत्तर दिले नाही.

रात्री विद्याधरची बायको अनुसूया हिने ताटं वाढून सर्वांना जेवायला बोलवलं. सर्व जण भोजन करू लागले. त्यावेळी चन्द्र

पाण्याचा लोटा हातात घेऊन इकडे-तिकडे हिंडत होता.

श्रीनाथ अमळ घाबरून म्हणाला - ''हा चंद्र पाणी सांडेल. त्याच्या हातातून लोटा काढून घ्या बरं!''

अनुसूया मुलाच्या हातून लोटा काढून घ्यायला निघाली तेव्हा विद्याधरने तिला थांबवून म्हटले - ''थांब, लोटा त्याच्या हातून घेऊ नकोस. तो रडायला लागेल. त्याचं रडणं मला सहन होत नाही. लोटा तर त्याने हातात घट्ट पकडलेला आहे. घाबरायचं काही कारण नाही.''

एवढ्यात चंद्रने आपल्या बापाच्या ताटात लोट्यातील पाणी ओतून टाकले. विद्याधर उठणार एवढ्यात श्रीनाथने त्याला थांबवीत म्हटले - ''नाही बेटा, तो लहान मुलगा आहे. त्याला काय कळतंय? त्याला मारू नकोस.''

विद्याधर आश्चर्यचकित होत म्हणाला - ''एवढ्याशा गोष्टीवर मी चंद्रवर हात टाकीन असं का बरं आपल्याला वाटलं? ताटातील पाणी काढून टाकण्यासाठी मी उठलो होतो गुरुजी !''

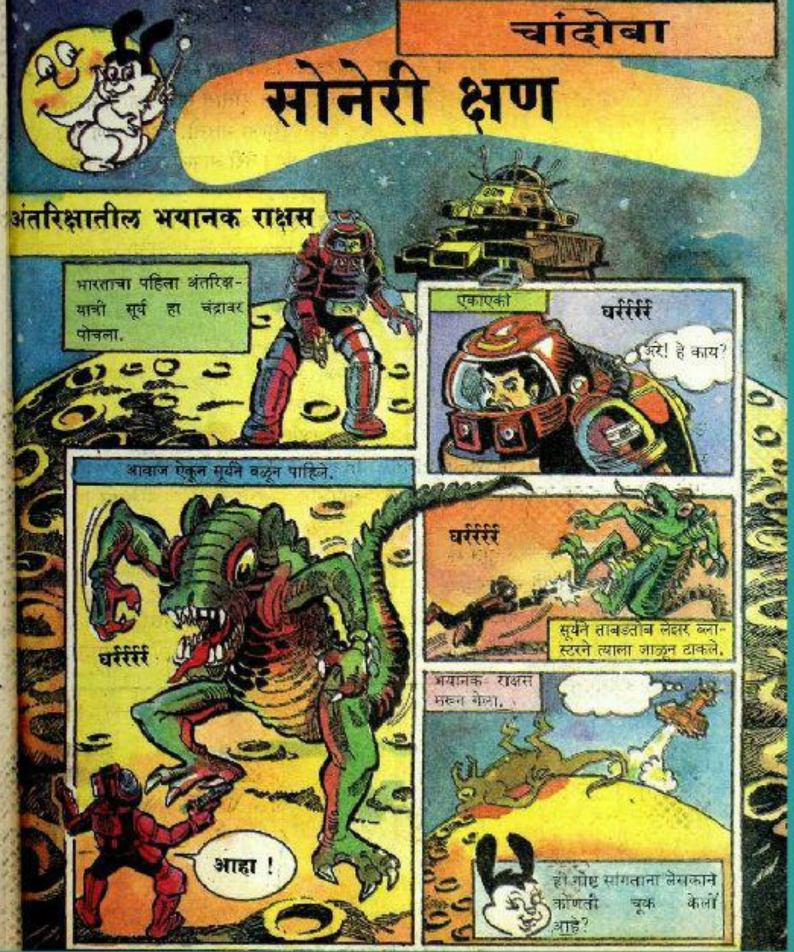
नाराज होऊन गदाधरकडे पाहण्याचे नाटक करीत श्रीनाथ म्हणाला - ''पाहिलंस? तू तर म्हणत होतास मुलाने खोडी केली की विद्याधर त्याला मारतो. तुझं सांगणं बरोबर नव्हतं. आता तरी आपली चूक लक्षात घेशील का?''

हे ऐकून काय करावे हे विद्याधरला कळेना. गदाधरला घेऊन गुरुजी आपल्याकडे कशासाठी आले हे आता त्याच्या लक्षात आले. तो म्हणाला - ''त्या दिवशी गदाधरच्या घरी मी उगाच राईचा पर्वत केला. गुरुजी, मी चुकलो. आपल्या चुकीचे कसे प्रायश्चित्त करू ?''

शिष्याच्या प्रश्नावर खुश होत श्रीनाथने निवेदन केले - ''दुसऱ्यांच्या मुलांकडे ती आपलीच मुले आहेत असं समजून पहावं. आपल्या मुलांना ती दुसऱ्यांची आहेत असं समजावं. म्हणजे तुझ्या दृष्टिकोणात योग्य तो बदल घडून येईल.''

यानंतर गदाधर नि विद्याधर यांच्या मैत्रीत त्यांची मुले कधी बाधक बनली नाहीत.





त्रिमिति मुखवटा तयार करा



१. एक रबरी फुगा घ्या. तो इतका फुगवा की तुमच्या डोक्याहून थोडा मोठा होईल. आतील हवा कमी होऊ नये म्हणून त्याचे तोंड दोऱ्याने बांधून टाका.

२. एक कागद घ्या. कात्रीने त्याचे ३ सें.मी. x २ सें.मी. आकाराचे लहान लहान तुकडे कापा.

३. खालच्या बाजूला थोडी जागा सोडून फुग्यावर हे कागदाचे तुकडे एक एक करून चिकटवा. सुकल्यावर या तुकड्यांवर कागदाच्या तुकड्यांचा आणखी एक थर चिकटवा. हा थर सुकल्यावर आणखी एक तिसरा कागदांच्या तुकड्यांचा थर चिकटवा.

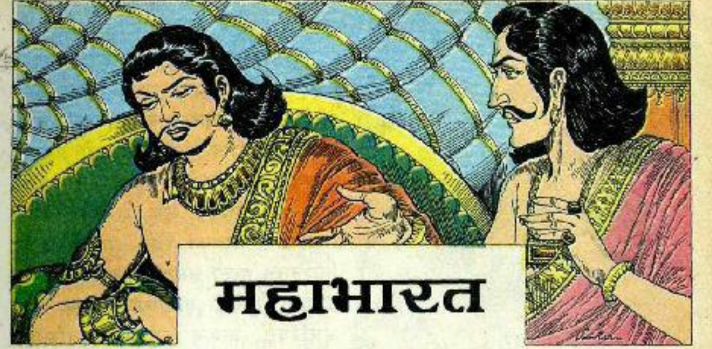
४. हे सर्व कागदाचे थर चांगले सुकल्यावर फुग्यातील हवा सोडून द्या. नंतर चिकटवलेल्या कागदाच्या थरातून हळू हळू फुगा बाहेर खेचून घ्या. आता तुम्हाला एक द्रोण मिळेल. या द्रोणाच्या तळाशी कात्रीने असे भोक कापा की ज्यात तुमचे डोके शिरू शकेल.

५. यानंतर डोळे व नाकासाठी योग्य ठिकाणी भोके कापा. आता निरनिराळ्या रंगांनी मुखवटा तुमच्या आवडीप्रमाणे रंगवा. तुमच्यासाठी येथे काही नमुने दिले आहेत.



या तीन सोप्या क्रमांनी हत्तीचे चित्र काढा.





महाभारत

दुर्योधनाच्या मनात पांडवांबद्दलचा द्वेष वाढतच होता. त्या अस्वस्थतेमुळे त्याची तब्येतही बिघडत चालली. तो अशक्त, बारीक दिसू लागला. त्यामुळे दुःखी झालेल्या शकुनीने एकदा त्याला विचारले, "दुर्योधना, तू असा क्षीण कशामुळे होत चालला आहेस? कसली एवढी चिन्ता तुझं शरीर पोखरत आहे?"

दुर्योधन उत्तरला, "कसं सांगू मामा? अर्जुनाच्या पराक्रमाच्या आधाराने धर्मराज सम्राट बनला. सर्व राजे त्याचे मांडलीक बनले. कृष्णाने भरसभेत शिशुपालवध केला, तेंव्हा कोणी तोंडसुद्धा उघडलं नाही, आपला विरोध दर्शवला नाही. सर्व राजांनी रत्नांच्या राशी आणून धर्मराजाच्या पायावर ओतल्या. पांडवांचे वैभव वर्णनातीत आहे. त्यांच्या वैभवापुढे माझा काय पाड? तुम्ही तर स्वतःच पाहिलंत की मयसभेत त्यांनी माझी कशी चेष्टा केली, माझा अपमान केला! मला आता जगणंच असह्य झालंय. माझं दुःख माझ्या तातांना सांगा ना!"

शकुनी दुर्योधनाला म्हणाला, "अरे, पांडवांचं वैभव पाहून तू कशाला कुढतोयस? त्यांनी जी संपत्ती मिळवली, ती बरोबरच मिळवली. दैवबल त्यांच्याच बाजूला झुकतं आहे. त्यामुळेच त्यांच्या नाशाचे तुझे सगळे प्रयत्न विफल झाले. द्रौपदी त्यांची धर्मपत्नी बनली. हे म्हणजे त्यांचं भाग्यच म्हणायला हवं. त्यामुळेच द्रुपदाचा त्यांना मोलाचा आधार प्राप्त झाला. कृष्णाबद्दल तर काही बोलायची गरजच नाही. लहानपणापासूनच तो



पांडवांचं रक्षण अन् त्यांना मदत करण्यात गुंतलेला आहे. खांडव वनाच्या दहनाच्या बदल्यात अग्निदेवाकडून अर्जुनाला गांडीव, अक्षयभाता अन् दिव्यास्त्रं प्राप्त झाली. तेंव्हा यात अधर्म किंवा अनीति कसली? ही गोष्ट मात्र खरी, की पांडव वरप्राप्त पुत्र आहेत. पण तू का इतका अधीर होत आहेस? स्वतःला कमी का लेखत आहेस? तुला असं कां वाटतंय, की तुझं 'आपलं' असं कोणीच नाही? खरं पाहिलं, तर तुझ्या या शक्तीपुढे त्यांची काय किंमत? तुझे ९९ भाऊ आहेत. धनुर्विद्या-प्रवीण द्रोण तुझ्या बाजूला आहेत. सर्व-शास्त्रपारंगत अश्वत्थामा, कर्ण, कृपाचार्य अन् मी स्वतः तुझेच तर आहोत!"

"बाकी सगळ्यांचं सोड. एकटा कर्णही अर्जुनाला हरवायला समर्थ आहे. पांडवांची सारी मदार तर अर्जुनावरच आहे न? तुला तर आठवतच असेल की, तुम्हा सर्व राजकुमारांचं शिक्षण संपल्यावर गुरु द्रोणांनी सर्वांची परीक्षा व्हावी अन् जनतेलाही तुम्हा सर्वांच्या पारंगततेबद्दल कळावं म्हणून काही स्पर्धा आयोजित केल्या; त्यावेळी अर्जुनाने दाखवलेल्या सर्व कौशल्यात कर्णानि बरोबरी करून दाखवली अन् शेवटी त्याला मल्लयुद्धाचे आव्हान दिले. यावेळी अर्जुन निश्चितच हरला असता. पण द्रोण, भीष्म आदींनी ऐनवेळी कर्णाच्या कुळाचा प्रश्न अुपस्थित करून त्याचा सर्वांसमक्ष पाणअुतारा केला. तू त्यावेळी एक गोष्ट मात्र चांगली केलीस, की कर्णाला अंगदेशचं राज्य बहाल करून त्याला कायम आपला ऋणी करून ठेवलास. कर्णानं यानंतर प्रत्यक्ष परशुरामाकडून ब्रह्मास्त्र प्राप्त करून घेतलं आहे, हे ही तुला माहीत आहे. त्याने दिग्विजय सुद्धा करून दाखवला. आज ज्या द्रुपदराजाच्या आधाराने पांडव प्रबल झाले आहेत, ती संधी कर्णालाही मिळाली असती. द्रौपदी स्वयंवराच्या वेळचा पण कर्णानि सहजतेनं जिंकला असता, पण ऐनवेळी द्रौपदीनेही त्याच्या कुलाचा अुल्लेख करून 'त्याच्याशी विवाह करायला आपण तयार नसल्याचं' सांगितलं! त्यावेळी कर्णानं पण जिंकला असता तर द्रुपदाचा आधारही आपल्यालाच मिळाला असता.

हे सर्व आत्ता मी तुला सांगायचा मथितार्थ तुझ्या ध्यानात आला असेलच. कर्णासारखा योद्धा तुझ्या बाजूला आहे, हे

तू विसरू नकोस."

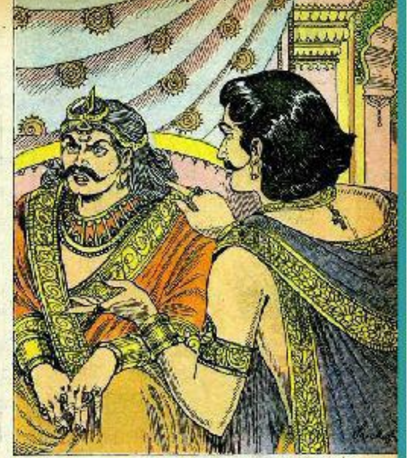
"मग आता कसला अुशीर? आपलं सैन्य घेअून जाअू अन् पांडवांना हरवून त्यांची मयसभा हस्तिनापुरला घेअून येअू," दुर्योधन म्हणाला.

"दुर्योधना, पांडवांना जिंकणं इतकं सोपं समजू नकोस. अन् युद्धच कशाला करायला हवं? त्याहीपेक्षा सोपा अुपाय मी सांगेन तुला. धर्मराजाला द्यूत खूप आवडतं बघ. त्याला द्यूतासाठी बोलाव इथे. मीच त्याला हरवून त्याचं राज्य अन् सर्व संपत्ती तुझ्या हाती सोपवीन. पण यासाठी तुला आपल्या पित्याची परवानगी मिळवायला हवी."

शकुनीला बरोबर घेअून दुर्योधन धृतराष्ट्राजवळ गेला. त्यावेळी धृतराष्ट्र धर्मराजाने केलेल्या राजसूय यज्ञाची माहिती जाणून घेत आपली प्रसन्नता व्यक्त करत होता. तेंव्हा शकुनी त्याला म्हणाला, "आपला दुर्योधन फारच दुःखी आहे, अगदी बारीक झालाय तो! त्याचं तोंड सुकून गेलंय पार."

हे ऐकून धृतराष्ट्राला धक्काच बसला. मोठ्या प्रेमाने त्याने आपल्या ज्येष्ठ पुत्राला जवळ बसवून घेतले. त्याच्या पाठीवर हात फिरवून विचारले, "कारे बाबा, असा क्षीण का झाला आहेस?

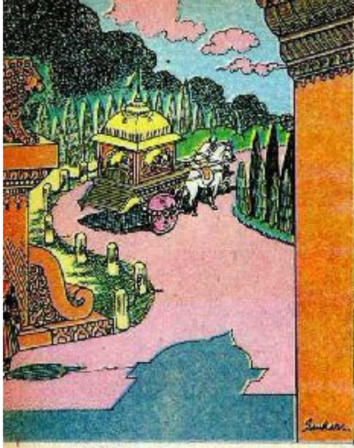
दुर्योधन बोलू लागला, "तात, आपल्या मनची व्यथा कशी सांगू? बोलवत नाही मला! भोजन गोड लागत नाही मला! शत्रूचं वैभव, ऐश्वर्य पाहून दुःखी आहे मी.



धर्मराजासारखा संपन्न राजा आजवर झालाच नाही. सध्या माझं स्वास्थ्य खराब व्हायचं हेच कारण आहे."

यानन्तर मुद्दामच धृतराष्ट्राच्या अुपस्थितीत शकुनी दुर्योधनाला म्हणाला, "दुर्योधना, धर्मराजाला द्यूत खेळायचं व्यसन आहे, पण तो त्या खेळात मुळीच प्रवीण नाहीय. मी द्यूतात चांगला पक्का आहे. आपल्या युक्तीनं मी त्याची सर्व संपत्ती तुझ्या ताब्यात देईन. युद्ध किंवा द्यूतासाठी निमन्त्रण मिळालं तर जाणं हा क्षत्रीयधर्म आहे. धर्मराज हा क्षत्रीयधर्म नक्कीच पाळेल. आपण बोलावलं की जरूर येईल तो द्यूत खेळायला."

दुर्योधनाने आपल्या पित्याच्या पावलांवर लोळण घेतली अन् शकुनीच्या मागणीला परवानगी देण्याबद्दल गयावया करू लागला,



अश्रुपात करू लागला.

धृतराष्ट्र दुर्योधनाला म्हणाला, "विदुराचा सल्ला घेअून आपण या संबधात काय करावं याचा निर्णय घेअू."

"विदुरकाका तर कोणत्याही परिस्थितीत हा प्रस्ताव मान्य करणार नाहीत. पण तुम्ही जर परवानगी दिली नाहीत, तर मी जिवन्त रहायचा प्रश्नच येत नाही. मी मेल्यावर तुम्ही अन् विदुरकाका हे राज्य आपल्या मस्तकावर धारण करा अन् संभाळा." दुर्योधन कर्कश्य आवाजात बोलला. पुत्रमोहामुळे धृतराष्ट्र दुर्योधनाचा प्रस्ताव टाळू शकला नाही. त्याने कारागिरांना बोलावून द्यूतसभा बांधायला सांगितले. त्यांना तो म्हणाला, "या द्यूतसभेला हजार खांब असावेत, शंभर दरवाजे असावे अन् रंगीबेरंगी शिळांनी भरलेला मंडप असावा." नंतर त्याने विदुराला बोलावले. पण आपल्या मनची गोष्ट त्याच्यापासून लपवून इतकेच सांगितले की धर्मराजाला द्यूत खेळण्यासाठी निमन्त्रण द्यायचे आहे. पण विदुराने स्पष्ट शब्दात म्हटले, "मी मुळीच याला सहमत नाही. द्यूतामुळे भावाभावात शत्रुत्व सुरू होईल. तेव्हा यासाठी पाअूल पुढे न टाकणंच श्रेयस्कर !"

धृतराष्ट्र म्हणाला, "विदुर, यात बरंही होअू शकतं अन् वाईटही. पण कोणत्याही परिस्थितीत हे द्यूत स्नेहपूर्वक खेळलं जाईल. त्यात मैत्रीची भावना असावी. मुलांच्या मनात शत्रुत्वाचा प्रश्न अुठलाच, तर मी, तू, भीष्म, द्रोण सर्वजण आहोतच ना. आपण परिस्थिति संभाळून घेअू. तू इन्द्रप्रस्थला जाअून धर्मराजाला घेअून ये."

पितामह भीष्मांना ही हकिकत सांगून त्यांचा सल्ला विचारायला विदुर निघाला. तो गेल्याबरोबर धृतराष्ट्राने आपल्या मुलाला द्यूताबद्दल विसरून जायला सुचवले. वाटले तर त्यानेही राजसुय यज्ञ करून सम्राट बनावे, असेही सांगितले. पण दुर्योधनावर त्याचा मुळीच परिणाम झाला नाही. शकुनी म्हणाला की द्यूतही युद्धासारखंच आहे. जय-पराजय युक्ती अन् बुद्धीवर अवलंबून आहे.

या अवधीत धृतराष्ट्राने सांगितल्याप्रमाणे हस्तिनापुरातही एक मोठे भवन निर्माण झाले. धृतराष्ट्राने धर्मराजाला स्नेहपूर्वक द्यूत खेळण्याचे आमंत्रण देण्यासाठी विदुराला इन्द्रप्रस्थला जायची आज्ञा दिली.

सर्व काही चुकीचे घडत असल्याचे जाणूनही, आज्ञेचे अुल्लंघन करणे हा राजद्रोह होईल म्हणून विदुर इन्द्रप्रस्थला गेला. धर्मराजाने त्याचे स्वागत करून विचारले, "विदुरकाका, आपण खुशाल आहात ना? आपला चेहरा कोमेजलेला का दिसतोय? धृतराष्ट्र, दुर्योधन आदि सर्वजण खुशाल आहेत ना?" विदुर अुत्तरला, "सर्व जण खुशालच आहेत. तुझ्या मयसभेप्रमाणेच एक सभा हस्तिनापुरलाही बनली आहे. तू काही दिवस तिथे राहून दुर्योधनाशी स्नेहपूर्वक द्यूत खेळावंस अशी धृतराष्ट्राची इच्छा आहे. त्याचं म्हणणं आहे की, तुझ्याशी द्यूत खेळल्यावरच त्याच्या पुत्रांना व त्याला स्वतःला सुख प्राप्त होईल. तू त्या दुष्टांची इच्छा पुरी करावीस."

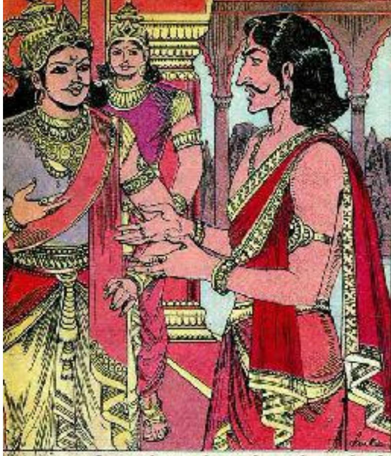
धर्मराज म्हणाला, "नाही नाही, यामुळे तर मित्रही शत्रु होअून जातील; वैरभावना वाढेल. तुम्ही याबद्दल आपलं स्वतःचं मत सांगा बरं! तुम्ही म्हणाल, तसं करायला मी तयार आहे."

"मी त्या आंधळं पुत्रप्रेम करणाऱ्याला सांगितलं, की द्यूत हे भांडणाला कारण होईल. पण त्यानं माझं ऐकूनच घेतलं नाही अन् तुला बोलावण्यासाठी मला पाठवलं. आता तूच नीट विचार करून निर्णय घे." विदुर धर्मराजाला म्हणाला.

धर्मराजाने विचारले, "द्यूत खेळण्यासाठी तिथे कोणाची इतकी तडफड चालू आहे?" विदुर अुत्तरला, "शकुनी, विवंशती, चित्रसेन, सत्यव्रती, पुरमित्र अन् जय."

"ओहो, तर सर्व द्यूतवेडे तिथे जमलेले आहेत तर! मला शंका आहे की यात काही काळंबेरं आहे. पण माझा तर कोणी बोलावलं तर द्यूत खेळायला जायचा नियम आहे. मला भीती तर वाटतेय, पण अवश्य जाईन मी हस्तिनापुरला. अुद्याच निघतो."





निघायची तयारी झाली. धर्मराज द्रौपदी व बंधूंसह हस्तिनापुरला पोचला. धृतराष्ट्र, भीष्म, द्रोण, कृपाचार्य, अश्वत्थामा आदि वडीलधाऱ्यांना त्यांनी नमस्कार केला; गान्धारीकडे जाऊन तिची खुशाली विचारली. द्रौपदीच्या मुखावरचे महाराणीचे तेज पाहून दुर्योधन आदींच्या बायका मनोमन द्वेषाने जळू लागल्या.

दुसऱ्याच दिवशी सकाळी धर्मराज, शकुनी, दुर्योधन, दुःशासन द्यूतकक्षात आले व त्यांनी सर्वांना प्रणाम केला. शकुनी धर्मराजाला म्हणाला, ''केवळ तुला पहाण्यासाठी काहीजण इथे आले आहेत. काहीजण तुझ्याशी द्यूत खेळायला आले आहेत. पण आपण नियमबद्ध होऊन द्यूत खेळू या.''

धर्मराज म्हणाला, ''मामा, द्यूतात फसवणूक करणं हा अक्षम्य अपराध असतो. तसं करणारा क्षत्रिय म्हणवायला योग्य नव्हे. तेंव्हा फसवाफसवी करून आम्हाला जिंकायचा प्रयत्न करू नका. आम्ही जे कमवलंय, ते सारं ब्राह्मणांचं संरक्षण अन् दुष्टांच्या निर्दालनासाठी आहे.''

''वेदाध्ययनात समर्थ क्षत्रिय दुसऱ्या एकाद्या क्षत्रियाला वेदाध्ययनात हरवतो, तेंव्हा फसणाऱ्या जुवेखोराला फसवणं हे चुकीचं ठरत नाही. हां, खेळायची तुझी इच्छाच नसेल, तर नको खेळूस.''

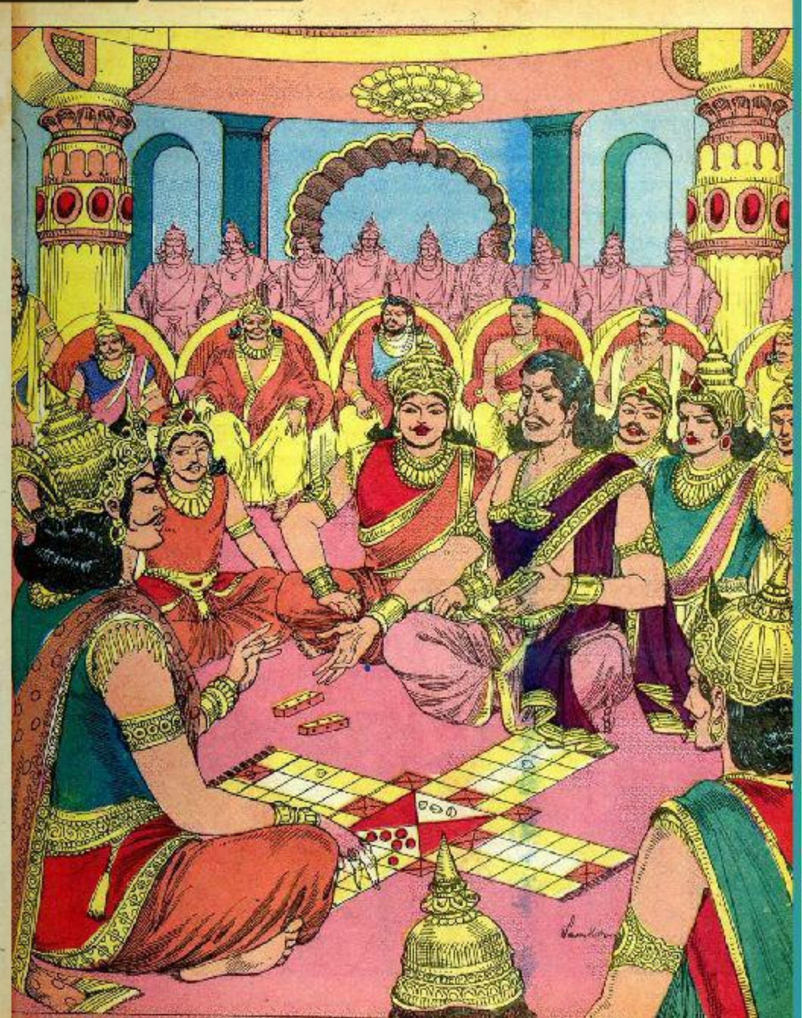
धर्मराज अुसळून म्हणाला, ''द्यूत खेळण्यासाठीच तर बोलावलं आहे मला! तेंव्हा माघारी फिरणं, अनादर केल्यासारखं होईल. म्हणून खेळतो मी, नक्कीच खेळेन. कोण खेळणार आहे माझ्याशी?''

''माझे प्रतिनिधी म्हणून मामाच खेळतील तुझ्याशी. ते जे पणाला लावतील, ते देण्याची जबाबदारी माझी!'' दुर्योधन म्हणाला.

''कोणी कोणाचा प्रतिनिधी म्हणून खेळणार, ही गोष्ट कधी पाह्यली नाही, न ऐकलीही नाही. हे तर सारं विलक्षणच वाटतंय. तरीही, तुम्हा लोकांची इच्छा प्रमाण! मी तयार आहे खेळायला.'' धर्मराज बोलला.

धृतराष्ट्राच्या निमन्त्रणावरून वृद्ध कौरव भीष्म, द्रोणाचार्य, कृप, विदुर आदि सर्वजण तेथे येऊन बसले.

पहिल्या डावात धर्मराजाने आपला गळयातला हार पणाला लावला, तर



दुर्योधनाने हिऱ्यांची रास लावली. डावात धर्मराज हरला. यानंतर सर्व डाव धर्मराज हरतच राहिला. द्यूतांत हेरता-हरता धर्मराजाच्या क्रोधाचा अन् सूडाचा पारा चढत राहिला. सोने, रथ, दासी व इतर अनेक मूल्यवान वस्तु धर्मराज हरला.

हे सर्व विदुराला पहावेना. तो धृतराष्ट्राला म्हणाला, "असं म्हणतात की ज्याचा मृत्यु जवळ ठेपला असेल, त्याला दिव्य औषधही आवडत नाहीसं होतं, त्याप्रमाणेच माझं बोलणं तुला आवडणार नाही. तुझ्या पुत्राचा जन्मच मुळी कौरवकुलाच्या विनाशासाठी झालेला आहे. तूही या कपटी द्यूताची योजना करून पांडवांचं धन लुटत आहेस. पण यामुळे तुझं अपार नुकसान होणार आहे. माझ्या बोलण्याकडे लक्ष दे. पांडवांना सतावू नको, आज नाही तर केंव्हा तरी नक्कीच त्यांच्या रागाला बळी पडावं लागेल तुम्हाला. तुम्हा लोकांचं मग निश्चितच निर्मूलन होईल. द्यूत आत्ताच बन्द करावं हे बरं!"

धृतराष्ट्र यावर गप्प राहिला; पण दुर्योधनाने मात्र आवेशात येऊन विदुराला खूप शिव्या दिल्या. या अवधीत युधिष्ठिर आपल्या जवळचे सर्वकाही हरवून बसला. ब्राह्मणांची शेते व ब्राह्मण सोडून बाकी सर्व माणसेही तो द्यूतात हरला. त्यासमोर फासे फेकत शकुनी म्हणाला, "पणाला लावायला आता तुझ्याकडे उरलंय तरी काय?"

धर्मराजाने नकुल-सहदेवांना पणाला लावले अन् तो ही डाव हरून बसला. नंतर भीम-अर्जुनही त्याच्या हातून गेले. स्वतःला पणाला लावूनही हरला तो.

"द्रौपदीही तुझीच तर संपत्ती आहे. लाव न पणाला!" शकुनीने आव्हान दिले. तोही डाव धर्मराज हरला.

या घटनेमुळे सभेत खळबळ माजली. काहींनी टीका केली की, 'कौरवांचा अंत आता निकट आलाय.' भीष्म, द्रोण, कृप मौनच राहिले. आपल्या असहायतेची त्यांना शरम वाटली. विदुरही फक्त फुसफुसत राहिला. कर्ण, दुःशासनाच्या आनन्दाला सीमा उरली नाही.



'चांदोबा'
पुरवणी - ९१

भारताची
वृक्षसंपदा

पेज्री

चकचकीत हिरव्या रंगाची चांगल्या फुटभर लाम्बी व भरपूर रुन्दीच्या पानांनी भरलेला हा निंब सामान्य निंब प्रकारातला वृक्ष नव्हे. हा वृक्ष आकाराने भरपूर मोठा व याची पानेही निंबापेक्षा मोठी असतात. ही पाने लहान लहान आकाराच्या पानांमधे चिरली गेलेली असतात. अंडाकृती असलेली याची कड चरबरीत असते.

हिन्दीत याला 'बाकौस', बंगालीत 'महानीम', तमिळमधे 'मलैवेम्बु', मल्याळीत 'करीनवेम्बु' व गुजराथीत 'बाकान लिम्डो' असे म्हणतात. इंग्रजीत याला 'बीड ट्री' व पर्शियनमधे 'लिलॅक' म्हणतात. हा वृक्ष पर्शिया व बलुचिस्तानातून अन्य प्रदेशात प्रसृत झाला, असे मानले जाते.

याच्या फुलांचा रंग बैंगणी असतो. हलक्या निळसर रंगाच्या पानांनी भरलेला हा वृक्ष मोठा सुन्दर दिसतो. यातून वहात आलेली मधाळ वासाची हवा शरीराला सुखवते. वसन्त ऋतुच्या सुरुवातीला म्हणजे मार्च-एप्रिलमधे नवीन फुटलेल्या डहाळ्यांवर फुले उमलतात. नंतर हळूहळू झाडे पानांनी भरू लागतात. दोन-तीन महिन्यांनी फुले झडू लागतात.

या झाडाची फळे गोल असतात. आत गर असतो. आत चार बीजे असलेल्या या फळाची वरची साल चांगली चिवट असते. ही फळे पक्षी जरी आवडीने खात असले, तरी मानवांसाठी मात्र ती विषारी मानली जातात. बीजांमधे औषधी गुण असतात. विशेषतः सांधेदुखीवर ती गुणकारी असतात. ही बीजे मधून मधून हारात ओवली जातात.

ही झाडे जवळजवळ १२ ते २५ मीटर उंचीपर्यंत वाढतात. ती दाट व छत्रीसारखी असतात. विशेषतः यांची वाढ भरभर होत असल्याने सावलीसाठी ही झाडे लावली जातात.



आपल्या देशातील ऋषि-मुनी

महीदास - कवश

विशाल नावाच्या ऋषीजवळ अनेक शिष्य विद्याभ्यास करत असत. त्यांच्यातच त्यांचा स्वतःचा मुलगाही होता. शिष्यांना जेंव्हा समजले की, त्या दिवशी गुरुजी यज्ञाच्या विधीचे वर्णन सांगणार आहेत, तेंव्हा यांचा हा मुलगाही मोठ्या अुत्साहाने तेथे हजर राहिला. परन्तु विशाल ऋषींनी त्याला दुसरेच काही काम सांगून तेथून दुसरीकडे पाठवले.

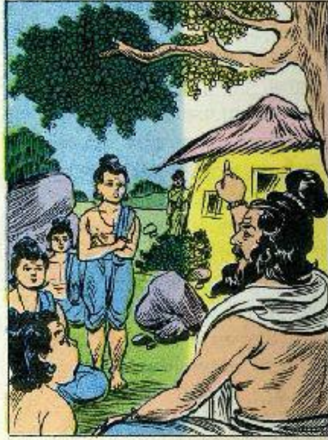
पित्याच्या या वागण्यामुळे चकित झालेला मुलगा आपल्या मातेकडे गेला व आश्चर्य प्रकट करीत म्हणाला, "बाबा मला यज्ञाचा विधी शिकण्यापासून दूर का ठेवू इच्छित आहेत, कळत नाहीय मला. का बरं ते शिकवायची इच्छा नाही त्यांची?"

आई म्हणाली, "बाळा, तुझे वडील ब्राह्मण आहेत, पण मी तर एका शेतकरी कुटुम्बातली आहे. तुझे वडील केवळ ब्राह्मणांनाच ते ज्ञान देतात. पण त्यांनी ते न शिकवलं, तरी तुझं काहीच नुकसान होणार नाही. तू आतापासूनच भूमातेची पूजा करत जा. भूमाता हीच मानव-जीवनाचे आधारकेन्द्र आहे. सर्व संपदा आणि विद्यांचं मूळही भूमाताच. ही देवी मोठी प्रेमळ आहे. तिच्या पूजेमुळे तुला ज्ञानप्राप्तीही होईल."

यानन्तर पुत्र बारा वर्षेपर्यन्त मोठ्या श्रद्धा-भक्तीने भूमातेची पूजा करत राहिला, गंभीरपणे निसर्गाचे परिशीलन करत राहिला. तो शेती करत असे. हाच मुलगा मोठा झाला, तेंव्हा 'महीदास' नावाने श्रेष्ठ ऋषी म्हणून प्रसिद्ध झाला. मातेच्या 'इतरा' या नावावरून लोक त्यांना 'ऐतरेय' असेही म्हणत. त्यांनी 'ऐतरेय ब्राह्मण', 'ऐतरेय अुपनिषद', 'ऐतरेय अरण्यक' नावाचे तीन ग्रन्थ रचले. एकशे पंधरा वर्षांचे आयुष्य त्यांना लाभले. त्यांची माता ब्राह्मण नसली, तरीही सर्वजण त्यांना खूप मान देत.

त्यांनी रचलेल्या 'ऐतरेय ब्राह्मण' या ग्रन्थात कवश नावाच्या ऋषींचा अुल्लेख आहे. कवशांची माताही ब्राह्मण नव्हती. काही मुनि सरस्वतीच्या किनारी तपस्येत मग्न असताना कवश तेथे पोचले. मुनि म्हणाले, "आम्ही तर तुला बोलवले नव्हते, मग का आलास तू इथे?"

कवश हे ऐकून जेंव्हा तेथून निघून जाअू लागले, तेंव्हा सरस्वतीचा प्रवाह त्यांच्या जवळ जाअून पोचला व आपल्या पाण्याने त्यांचे पादप्रक्षालन केले. हे पाहून मुनि हतप्रभ झाले. कवशांची श्रेष्ठता त्यांनी ओळखली व क्षमायाचना केली.



तुम्हाला माहीत आहे का?

१. एका देशाचे नागरिक ज्वालामुखीला पवित्र मानतात. त्या ज्वालामुखीचे नाव काय?
२. विम्बल्डन टेनिसमधे भाग घेणाऱ्या पहिल्या खेळाडूचे नाव काय?
३. आपल्या देशातील सर्वात मोठा मानवनिर्मित तलाव कोणता?
४. दागिने बनवताना सोन्यामधे कोणता धातु मिश्रित केला जातो?
५. कोलंबसने अमेरिका केंव्हा शोधून काढली?
६. कोणत्या नदीला 'बंगालची अश्रूंची नदी' म्हटले जाते?
७. अंतर्राष्ट्रीय न्यायालयात किती न्यायाधीश असतात?
८. आपल्या देशचा अंतरिक्ष प्रवासी राकेश शर्मा याने दोन रशियन यात्रींबरोबर आपली यात्रा केंव्हा सुरु केली?
९. फाहियान आपल्या देशात केंव्हा आले होते?
१०. एशियाड क्रीडास्पर्धा सर्वप्रथम केंव्हा व कुठे झाली? त्यात विजेते कोण होते?
११. मानव-शरीरात हाडांचा मुख्य अुपयोग काय?
१२. ताजमहाल कोणी बांधला? त्याच्या बांधकामाला किती वर्षे लागली?
१३. मंगोलियाच्या राजधानीचे नाव काय?
१४. वल्लभभाई पटेल यांना 'सरदार' का म्हणतात?
१५. जगात सर्वात मोठ्या प्रमाणावर धान्यव्यापार कोठे होतो?
१६. आपल्या देशातील सर्वात मोठा धबधबा कोणता?

अुत्तरे

१. माअुंट फुजियामा, जपानमधे.
२. सरदार निल सिंग, १९०२ मधे.
३. नर्मदा.
४. तांबे.
५. १४९२ मधे.
६. दामोदर.
७. पंधरा.
८. ५ एप्रिल, १९८४.
९. ई.स. ४०५-४११ च्या मधे.
१०. १९५१, नवी दिल्ली, भारत, जपान.
११. शरीराला सांगाडा देअून आकार देतात व हृदय, मेन्दु, फुफ्फुसे यांसारख्या अवयवांचे रक्षण करतात.
१२. मुगल बादशहा शहजहान, २२ वर्षे.
१३. उलान बेटार.
१४. गुजराथेत त्यांनी कर न देण्याच्या आन्दोलनाचे नेतृत्व केले, त्यामुळे लोक त्यांना 'सरदार' म्हणू लागले.
१५. अमेरिकेतील शिकागो येथे.
१६. कर्नाटकातील जोग धबधबा.



देता किती घेशील?

गौरीधामचा शंकर कोणे एके काळी चांगला श्रीमंत माणूस होता. पण तसाच तो नादान ही होता. यामुळे त्याची संपत्ति संपुष्टात येऊ लागली. जो जे मागेल ते तो देई. कोणावर ही मोकळ्या हाताने जाण्याची पाळी येत नसे. म्हणून आज तो गरीब झाला होता. गरीबीत कसे तरी दिवस काढी. पण जवळ पैसा असला की दान-धर्म करण्याची वृत्ति मात्र गेली नाही. त्याची पत्नी केव्हाच स्वर्गवासी झालेली होती. आता त्याला एकच एक आधार होता - त्याची मुलगी शकुंतला.

शकुंतला दिसायला फार सुंदर होती. तिचा स्वभाव ही फार छान होता. आपल्या एकुलत्या एक मुलीला आपण सुखात ठेवू शकत नाही असा विचार करून शंकर फार दु:खी होई. रात्रंदिवस या विचाराने त्याला झोप येत नसे. त्याचा परिणाम त्याच्या प्रकृतीवर ही होई.

शंकरचा एक जिवलग मित्र होता भूपति. शंकरची दयनीय अवस्था पाहून त्याने शकुंतलेसाठी एक स्थळ आणले. मुलगा सत्यवान कृष्णपुरीतील कचेरीत काम करीत होता. एकाद्या सुंदर मुलीशी लग्न करायची त्याची इच्छा होती. भूपति त्याचा दूरचा नातेवाईक होता. त्याने त्याला शकुंतलेबाबत सांगितले. सत्यवान म्हणाला - "एकदम कसं सांगू शकेन मी? एकदा मुलगी तरी पाहू या!"

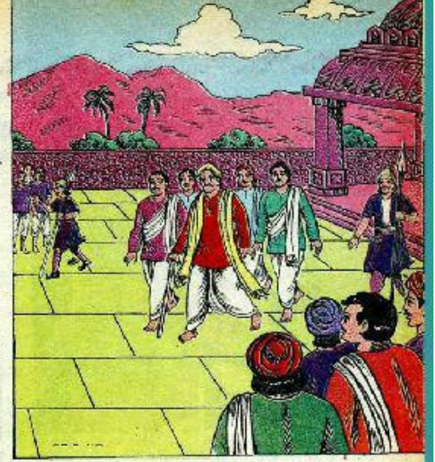
शंकरशी सत्यवानबाबत बोलत भूपति म्हणाला - "नवरदेवाच्या बापाला पाहिजे आहे पैसा! पण सत्यवानला मुलगी पसंत पडली तर आपण त्याला समजाऊ शकू. आपली शकुंतला तशी मोठी गुणी मुलगी आहे. ती नक्कीच पसंत पडेल कुणाला ही. नक्षत्रासारखी पोर आहे! तो हुंड्याची रक्कम कमी करील. सगळं काही ठीक होईल असं मला वाटतंय."

आपल्या नाजुक स्थितीचे वर्णन करीत शंकर म्हणाला - "निदान पाच हजार तरी हुंडा द्यावाच लागेल ना? मला हे शक्य होणार नाही. याशिवाय लग्नात आणखी खर्च करावाच लागेल. एवढी सारी रक्कम मी आणू तरी कोठून? या पोरीला उजवणं म्हणजे मला तरी महासंकटच वाटतंय. तू प्रयत्न करून पहा. याऊपर परमेश्वराची इच्छा!"

थोड्या संकोचाने भूपति म्हणाला - "जवळ जवळ १५ वर्षांपूर्वी कोदंडरामने दुसऱ्या एकाद्या शहरात जाऊन व्यापार करण्यासाठी तुझ्याकडून पैसे घेतले होते आणि आपल्या कुटुंबासह तो निघून गेला. तुला हे सर्व आठवतंय? तसा कोदंडराम भला माणूस आहे. व्यापार ही चांगलाच केला असेल त्याने. तुझे पैसे बुडवायची त्याची इच्छा खासच नसेल."

शंकर म्हणाला-"ही तर फार जुनी गोष्ट आहे. मी तर ते सगळं विसरून गेलोय. त्याला पैसे देण्याची इच्छा असती तर यापूर्वीच त्याने देऊन नसते का टाकले? आता त्या पैशांची अपेक्षा करणं मला व्यर्थ वाटतंय. तो हल्ली कुठे आहे हे तरी मला कोठे माहीत आहे?"

"एक आठवड्यापूर्वी मी कृष्णपुरीला गेलो होतो. तेथे मी श्रीविष्णूच्या मंदिरात गेलो होतो. तेथील सर्व पहारेकरी सर्वांना दूर हटवीत होते. काय चाललं आहे हे मी काही अंतरावरून पहात होतो. एवढ्यात चार सेवकांसह कोदंडराम तेथे आला. पंधरा वर्षांपूर्वी जसा होता, तसाच तो दिसला मला. आपली शंका दूर करण्यासाठी मी



आसपासच्या लोकांकडे त्याच्याबाबत चौकशी केली. गर्दीतील एकाने माहिती दिली - "हे कोदंडराम-शहरातील मोठे व्यापारी आहेत. ते मोठे धर्मात्मा ही आहेत. मंदिराच्या मागे एक मोठी धर्मशाळा आहे, ती त्यांनीच बांधलेली आहे. शहरातील शैक्षणिक संस्थांना उदारपणे हे मदत करीत असतात." हा मोठा धर्मात्मा इकडे कधी का आला नाही हे मात्र माझ्या लक्षात आले नाही. त्याने तुला भेटायला जरूर यायला हवं होतं. तुझं कर्ज त्याने अवश्य फेडायला हवं होतं. नाव तर त्याने खूप कमवलंय, मग तुझ्याशी त्याने असा व्यवहार का केला? का कोणास ठाऊक, पण त्याला जाऊन भेटावं असं मला वाटलं नाही. तू म्हणत असलास तर आपण एकदा जाऊ त्याला भेटायला."

यशवंत पवार



"असं आहे होय? परमेश्वराच्या कृपेने खूप श्रीमंत झालाय तो ! चांगलंच आहे." संतोषाने शंकर म्हणाला.

शंकरची कीव करीत भूपति म्हणाला - "अत्यधिक दान-धर्म करून तू आपली अशी अवस्था करून घेतलीस. या परिस्थितीत ही तू मुकाट्याने बसलास, तर तुझ्या मुलीचं काय होईल कोण जाणे? तिचं सर्व लागी लावून देणं तुझंच कर्तव्य आहे ना? आपण दोघे जाऊन कोदंडरामला भेटू आणि त्याच्याकडून मदत मागू या."

शंकरने नकार दिला नाही. थोड्याच दिवसात सत्यवान, त्याचे वडील रामावतार आपल्या अनेक नातेवाइकांना घेऊन मोठ्या थाटामाटाने शकुंतलेला पाहण्यासाठी आले. नवरी मुलगी शकुंतला सर्वांनाच आवडली.

रामावतारने भूपतीला निवेदन केले - "भूपति, मुलगी तर आम्हा सर्वांना पसंत आहे. माझा मुलगा सरकारी कचेरीत काम करतो हे तुला माहीतच आहे. पंचवीस हजार हुंडा द्यायला तयार आहेत काही लोक. पण मुलगी पसंत नाही म्हणून आम्ही अजून काही पक्के केलेले नाही."

भूपति म्हणाला - "रामावतार, शंकरची हलाखीची स्थिति मी अगोदरच सांगितलीय. आजच्या परिस्थितीत तो पाच हजारांहून अधिक देऊ शकणार नाही."

रामावतारला थोडा रागच आला. पण तो लपवीत तो म्हणाला - "फक्त पाच हजार! कोणी ऐकलं तर हसं होईल माझं. पंधरा हजारांहून एक पैसा कमी घेणार नाही मी!"

इतक्यात एक घोडा-गाडी घरासमोर येऊन थांबली. गाडीतून एक तरूण खाली उतरला. त्याच्या दोन हातात दोन पिशव्या होत्या.

त्याला आत येताना पाहताच रामावतार ताबडतोब उठून उभा राहिला. त्याला नमस्कार करीत आश्चर्याने म्हणाला - "अरे, तुम्ही इकडे कसे काय आलात?"

या प्रश्नावर युवक हंसला. आश्चर्याने रामावतारकडे पहात तो शंकर जवळ आला आणि त्याचे पाय धरले. मग त्याने विचारले - "काका, आपण मला ओळखलं नाही? आपले मित्र कोदंडराव यांचा मी थोरला मुलगा. पंधरा वर्षांपूर्वी आपण बालगोपाल म्हणून मला कडेवर घेऊन मिरवीत होतात. मी तोच गोपाळ."

त्याचे बोलणे ऐकून शंकरला फार आनंद झाला. गोपाळकडे पहात प्रेमाने तो उद्गारला - "किती मोठा झालास रे तू! तुम्हा सर्वांना पाहून किती दीर्घ काळ लोटला. तुझे आई-वडील खुशाल आहेत ना?"

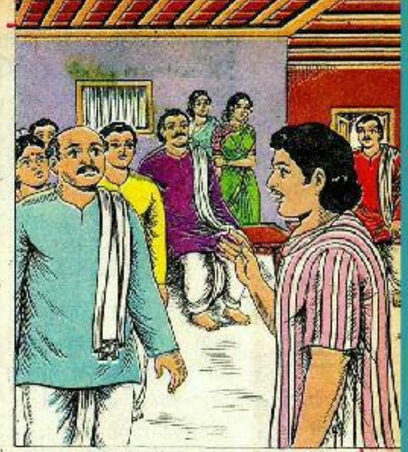
"सगळं काही उत्तम आहे!" म्हणत गोपाळ रामावतार जवळ येऊन म्हणाला - "आपण इथे कसे हे मला सांगाल का?"

शकुंतलेकडे बोट दाखवीत रामावतारने सांगितले - "सत्यवानशी हिचं लग्न जमविण्यासाठी मी इथं आलो होतो. मला पाहिजे इतका हुंडा शंकरराव देऊ शकत नाहीत. तेव्हा आता जातो मी." आणि रामावतार जायला निघाला.

गोपालने रामावतारला थांबवलं आणि म्हणाला - "आपल्या मनात प्रश्न आहे, मी इथं का आलो? तर मग ऐका. माझ्या वडिलांची इच्छा आहे की शकुंतला त्यांची सून व्हावी. आपणास पाहून वाटलं की मला यायला उशीर झाला. काही ही असो, माझ्या वडिलांची इच्छा पूर्ण करण्यात आपण मला मदतच केली. मी आपले आभार मानतो."

त्याच्या बोलण्यातील व्यंग जाणून रामावतारला थोडे वाईट वाटले आणि आपल्या सर्व लोकांना घेऊन तो लगबगीने निघाला.

रामावतारचे सर्व लोक गेल्यावर शंकर आणि शकुंतला यांच्याकडे पहात गोपाळ म्हणाला - "आपला विचार न जाणताच



मी झटपट निर्णय घेऊन टाकला. आता मी काय म्हणतो ते सर्व ऐकून घ्या."

"पंधरा वर्षांपूर्वी माझ्या वडिलांनी आपणाकडून काही पैसे घेतले होते. त्यावेळी आपली आर्थिक स्थिति खालावत चाललेली होती. माझ्या वडिलांनी कृष्णपुरला येऊन आपला व्यापार सुरू केला. त्यांनी व्यापारात खूप पैसा मिळवला. एक वर्ष पूर्ण झाल्यावर आपली रक्कम सव्याज आपणास देण्यासाठी वडील निघाले. वाटेत त्यांना एक मित्र भेटला आणि त्याच्याकडून त्यांना समजले की आपल्या स्वभावात काही ही बदल झालेला नाही. अपात्री दान करण्याची आपली प्रवृत्ति आहे तशीच आहे. म्हणून त्यांनी आपली रक्कम परत करण्याचा विचार स्थगित केला. ती रक्कम त्यांनी आपल्याच

नावावर व्यापारात गुंतवली. प्रत्येक वर्षी जो फायदा होई तो त्यांनी आपल्याच नावे सुरक्षित ठेवला. ती आपली सगळी रक्कम मी या दोन पिशव्यात भरून आणली आहे. आता गोष्ट राहिली-'' इतके बोलून तो थांबला.

''का बरं? थांबलास का? जे काही मनात आहे ते नि:संकोचपणे सांग.'' शंकर म्हणाला.

शकुंतलेकडे पहात गोपाळ म्हणाला - ''काका, माझ्या आईवडिलांच्या मनात आपणाबद्दल आदर आहे. तुमच्या मुलीला आपली सून बनवण्याची त्यांची इच्छा आहे. मी म्हटलं - मला जर मुलगी पसंत पडली तर मी तिच्याशी लग्न करीन. म्हणून ते स्वत: आले नाहीत, त्यांनी मला एकट्यालाच पाठवलं. तुमची मुलगी मला एकदम पसंत! आता पुढील निर्णय आपला.''

त्याच्या या बोलण्यावर खुश होऊन शंकर नि भूपति यांनी शकुंतलेकडे पाहिले. शकुंतलेने लाजून मान खाली घातली आणि म्हणाली - ''माझ्या वडिलांच्या मित्राच्या मनात आमच्याबद्दल एवढी आत्मीयता आहे, तेव्हा त्यांची इच्छा मला आज्ञेप्रमाणे आहे. परमेश्वराला समर्पित केलेलं सुगंधित पुष्प आपल्या डोक्यात घालताना जो आनंद होतो, तोच आनंद मला या क्षणी होत आहे. कोदंडकाकांची आज्ञा मला शिरोधार्य आहे.''

शकुंतलेचा विचार ऐकून शंकरला अतिशय आनंद झाला आणि गोपाळला आलिंगन देत तो म्हणाला - ''बेटा, चांगल्या मित्राहून जवळचा नातेवाईक कोणी नाही असे म्हणतात. आज तू ते सिद्ध करून दाखवलस!''

आपला आनंद प्रकट करीत भूपति म्हणाला - ''तुझे वडील आदर्श मित्र आहेत. खरा भाग्यवान तर हा शंकर आहे. संपत्ति, याहून अधिक मूल्यवान मैत्री, तुझ्यासारखा गुणी जावई, सगळं काही त्याला एकदम मिळालं. कवीने किती छान म्हटलंय - 'अनंत हस्ते कमलावराने, देता किती घेशील दो कराने?' असे म्हणत भूपतीने शंकरचे हार्दिक अभिनंदन केले.





घराचा मुख्य दरवाजा

समर आणि सरल नावाचे दोन तरूण एकाच गावचे रहिवासी होते. लहान-पणापासून अगदी जिवलग मित्र होते ते एकमेकांचे. काही वर्षांनी सरल आपलं पोट भरण्यासाठी दूरच्या प्रान्तात निघून गेला. समर मात्र गावातच राहून शेती करू लागला. खूप कमाई केली त्याने शेतीत. बरीच जनावरे खरीदली, लग्न केलं अन् नवं घरही बनवलं. आरामात राहू लागला तो.

गाव सोडून गेलेला सरल सात वर्षांनी परत आला. आपल्या बालपणच्या दोस्ताला भेटावंसं वाटलं त्याला. त्याच्या लहान घराच्या जागी एक मोठं घर दिसलं अन् घरासमोरचं पिंपळाचं झाडही आता चांगलं मोठं झालं होतं. पिंपळाला चांगला पारही बांधलेला होता.

सरल मनात म्हणाला, ''समरची परिस्थिती खूप चांगली झालेली दिसतेय.'' पण तो जेंव्हा घराजवळ गेला, तेंव्हा एक मोठासा कुत्रा धावत येऊन त्याच्यावर भुंकू लागला.

भुंकणं ऐकून समरची बायको दार उघडून बाहेर आली. कुत्र्याला रागावून तिने हाकलून दिलं अन् सरलकडे निरखून पाहू लागली.

सरलनं विचारलं, ''समरचंच घर ना हे?'' तेंव्हा मान हलवून होकार भरला समरच्या बायकोनं.

''घरातच आहे, की कुठे बाहेर गेलाय तो?'' सरलनं विचारलं.

''मला सांगून नाही गेले ते!'' ती फारशी उत्सुकता न दाखवता उत्तरली. सरल म्हणाला, ''आम्ही दोघं लंगोटीयार. सात वर्षांपूर्वी गाव सोडून बाहेर गेलो मी. त्याला भेटायला मुद्दाम आलोय.''

समरची बायको यावर काहीच बोलली नाही. सरलला 'आत या' असंही म्हणाली नाही. सरलनंही घरात येण्याची इच्छा दर्शविली नाही. बाहेर पारावरच बसला तो, अन् पंचानं

मयूर जगदाळे

आपला घाम पुसूं लागला. नंतर त्यानं विचारलं, "गैरसमज करू नका, पण समरच्या कोण लागता तुम्ही? त्याची बायको का?"

पुन्हा तिनं फक्त मान हलवून होकार दर्शवला.

"ठीक आहे. नुकतंच लग्न झालंयसं वाटतंय. बापरे, काय कडक ऊन्ह हे! जरासं पाणी देणार प्यायला?" सरलनं विचारल्यावर समरची बायको लोट्यात पाणी घेऊन आली. ते थंड तर नव्हतंच पण शिळा वासही होता पाण्याला. सरलनं पाणी तसंच ओतून दिलं अन् लोटा परत देत तो म्हणाला, "आता जायला हवं मला. समरला भेटायची फार इच्छा होती. पण नाही भेटला तो. त्याला सांगा की सरल भेटायला आला होता. अन् असंही सांगा की त्याची एकूण परिस्थिति पाहून खूप आनन्द वाटला मला. घर खूप सुंदर अन् मोठं बांधलंय. पण इतकं मात्र नक्की सांगा की, घराचा हा दरवाजा मात्र मुळीच आवडला नाही मला. वाटलं, ते बोललो; वाईट वाटून घ्यायचं नाही. दरवाजा अगदीच चुकीचा आहे. मला सुतारकामाचं चांगलं ज्ञान आहे. समरनं मात्र दरवाज्याकडे दुर्लक्ष केलंय. नक्की सांगा त्याला!" इतकं बोलून सरल निघून गेला.

अंधार होऊ लागला तरीही समर परतला नव्हता. मध्यरात्री परत आल्यावर सरल येऊन गेल्याचं त्याला कळलं. त्याला वाईट वाटलं फार. बायकोला तो म्हणाला, "राहून का घेतलं नाहीस त्याला? अगं, लहानपणचे फार जिवश्चकंठश्च मित्र आम्ही."

समरला लहानपणच्या आठवणी येऊ लागल्या. पुन्हा भूतकाळात शिरल्यासारखा तो बायकोला सांगू लागला, "सरल इथं मागल्या गल्लीत रहात असे. इथंच गावच्या शाळेत शिकलो आम्ही. दोन्हीं घरची परिस्थिती बेताचीच असल्यानं इथं सातवी-



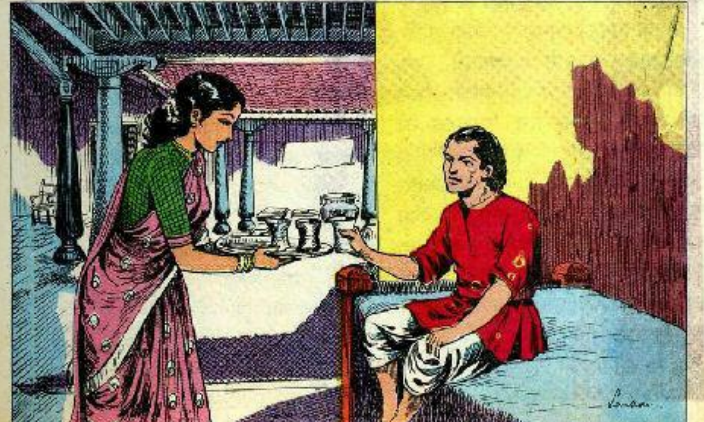
पर्यन्त शिकल्यावर पुढं शहरात शिकायला नाही जाऊ शकलो. सरलच्या वडलांना-शिवाकाकांना गावापुरती सुतारकी येत होती. तोही मग शाळा शिकताशिकता त्यांच्या हाताखाली काही 'ठाकठोक' करी. मीही नंतर बाबांच्या हाताखाली शेतीत रमू लागलो. शिवाकाका तब्येतीनं यथातथाच. त्यांच्या मरणानंतर काही दिवसांनी काकींनीही 'राम' म्हटला. सरल मग गावाला कंटाळला अन् घर विकून दूर निघून गेला."

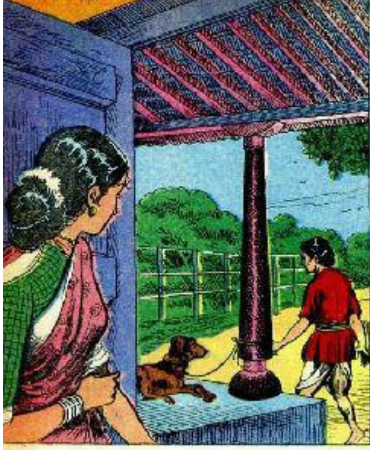
"पण इथलं शिक्षण होईपर्यन्त खूप मजा केली आम्ही. सकाळपासून संध्याकाळपर्यन्त जवळजवळ सारा वेळ एकत्रच असायचो आम्ही. शाळा सुटली की परस्पर आम्ही नदीकडे जायचो अन् दप्तरं झाडाला लटकावून तासभर तरी नदीत डुंबायचो. कधी खेळताना कुणाशी भांडण बिंडण झालं की आम्ही दोघं एकमेकांची बाजू घेऊन त्या तिसऱ्याशी भांडायचो. कधी मारामाऱ्याही चालत आमच्या. पण घरी आईबाबांनी विचारलं तर खुशाल, 'खेळताना पडलो' म्हणून खोटं सांगायचो. बरं, जाताना काही म्हणाला का तो?"

"म्हणाले की आपली परिस्थिति पाहून फार आनन्द वाटला त्यांना. घर खूप आवडलं म्हणे त्यांना. पण असंही म्हणाले की आपला मुख्य दरवाजा बरोबर नाहीय. आपल्या सुतारकीच्या ज्ञानाची ग्वाही देत तीन तीनदा म्हणाले की, दरवाजा अगदीच चुकीचा आहे. तुम्हाला हे सांगावं असंही पुन:पुन्हा बजावून गेले ते." समरच्या बायकोनं निरोप सांगितला.

समरला खूप आश्चर्य वाटलं अन् तो मोठ्या लक्षपूर्वक दरवाजा निरखू लागला. त्याला तर त्यात कसलीच चूक आढळली नाही.

एक वर्ष असंच निघून गेलं अन् पुन्हा





अुन्हाळ्याचे दिवस आले. पुन्हा काही कामानिमित्त सरल त्या भागात आला. यावेळी तरी आपल्या मित्राची गाठ घ्यावी, असं वाटलं त्याला. तो समरच्या घरी गेला अन् त्याच्या नावाने हाका मारू लागला.

समरची बायको दार अुघडून बाहेर आली. सरलला पाहून खूश होत ती म्हणाली, ''या, या! आत या ना!'' सरलनं विचारलं, ''घरी आहे समर?'' अन् तसं विचारत तो दरवाजासमोर आला.

''नाही, बाहेर गेलेत ते. लवकरच येतील परत. पण तुम्ही आत तर या ना!'' मोठ्या प्रेमानं स्वागत करत ती म्हणाली. कडक अून्ह होतं; तरीही डोकं हलवत सरल म्हणाला ''काही हरकत नाही. त्या झाडाच्या सावलीत बसेन आरामात.'' अन् तो पाराकडे जायला वळला.

''अरे, असं कसं चालेल? तुम्ही झाडाखाली जाअून असे बसणार की जणू आमचं घर हे घर नव्हेच. आत या ना!'' समरच्या बायकोनं आग्रह धरल्यावर ''ठीक आहे, जशी तुमची इच्छा!'' असं म्हणत समर घरात आला.

घरात थंडावा होता. अन् आराम ही वाटत होता आत. समरच्या बायकोनं खाट तयार केली.

''वाटलं होतं की यावेळी तरी समर भेटेल. पण आता वाटतंय की याही वेळी ते भाग्य लाभणार नाही.'' सुस्कारा सोडत सरल म्हणाला.

समरची बायको आत जाअून थोड्याच वेळात तीन लोटे एका थाळीतून बाहेर घेअून आली. थाळी सरलसमोर ठेवत ती म्हणाली, ''यात दाट ताक, या दुसऱ्यात नारळाचं पाणी अन् तिसऱ्यात माठातलं थंड पाणी आहे. घ्या हवं ते ते. जेवायच्या वेळेपर्यंत तुमचे दोस्त घरी येतील, तोवर जरा आराम करा.'' सरलला वाटलं, ''कित्ती बदलली ही वर्षभरात!''

काही वेळानं स्वयंपाकघरातून बाहेर येत समरची बायको सरलला म्हणाली, ''फार वेळ झाला. तुम्ही आत येअून जेवून घ्या. वाढते मी तुम्हाला सर्व गरम आहे तोवर.''

''अरे पण घाई काय आहे? समरला येअू दे ना!'' सरल म्हणाला.

''स्वतःच्या भुकेचाही पत्ता नसतो त्यांना. किती वेळ लागेल परतायला कुणास ठाअूक. तुम्ही कशाला ताटकळता अुगीच? या जेवायला आत.'' समरच्या बायकोच्या या आग्रहावरून सरल अुठून आत गेला. त्याला खरोखरच जोरदार भूकही लागली होती. जेवणातले पदार्थ खूपच स्वादिष्ट होते. जेवून तो आरामात झोपून गेला. सूर्यास्त झाला तरी समर परत आला नाही.

शेवटी सरल म्हणाला, ''मला जायला हवं आता. याही वेळी भेट झाली नाही समरची.''

''रहा नं, नका जाअू. याही वेळेला भेट न झाली, तर फार वाईट वाटेल त्यांना. रात्री रहा अन् सकाळी जा पुढे.'' समरच्या बायकोनं प्रेमानं आग्रह केला.

''नाही जमणार वहिनी, महत्त्वाचं काम आहे फार. माझ्याबरोबर कामासाठी आलेली इतर मंडळीही आहेत. वाट पाहतील माझी सगळेजण. रहावंसं तर वाटतंय, पण शक्य नाही ते. समरला सांगा की, खूप आठवण काढली मी त्याची. सांगा त्याला की हे घर अन् बगीचा खूप आवडला मला. मी सुतार न जातीचा? दरवाजांचं खूप ज्ञान आहे मला. फार चांगला श्रेष्ठ दर्जाचा दरवाजा आहे हा!'' इतकं बोलून सरल निघून गेला.

समर अुशीरानेच घरी आला. त्याच्या बायकोनं सरल येअून गेल्याचं सांगितलं अन् तो कायकाय बोलला तेही सर्व सांगितलं. ते ऐकून समर म्हणाला, ''सरल मोठा योग्य माणूस आहे. अुत्तम मित्र अन् मोठा बुद्धिमान आहे तो.''

''मागल्या वेळेला आले, तेंव्हा आपला दरवाजा मुळीच चांगला नसल्याचं पुन्हापुन्हा म्हणाले; पण या खेपेला तर त्याचं खूपच कौतुक केलं त्यांनी! विचित्रच नाही का?'' तिनं संशय व्यक्त केला.

''मागच्या वेळी 'दरवाजा ठीक नाही' म्हणाला, तेंव्हा मला नीटसं काही समजलं नव्हतं, पण यावेळची त्याची तारीफ मात्र बरोबर समजली मला. असं का बोलला तो, हे कळलं तुला? तो मागे आला तेंव्हा तू त्याचं नीट स्वागत केलं नसणार; म्हणूनच 'आपला मुख्य दरवाजा चांगला नसल्याचं' म्हणाला तो. यावेळी तू त्याचं चांगलं स्वागत केलं असशील, म्हणून आता तोच दरवाजा खूप चांगला वाटला त्याला!'' असं सांगून समरनं तिचा संशय दूर केला.

